

J. H. Abolou

**FOTOGRAFIE
Z EVROPSKÝCH JESKYŇ A KRASŮ**

PETR KOSTRHUN – MARTIN OLIVA eds.

MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM
BRNO 2010

Recenzovali: RNDr. Václav Cílek, CSc.

Publikace vznikla z grantového projektu

ÚVODEM

V letošním roce si připomínáme 50 let od odchodu legendy meziválečných objevů tajemného podzemí Moravského krasu a výzkumu „diluviálních“ lovců mamutů Karla Absolona (1877–1960). O životě a působení této výjimečné osobnosti na poli archeologie, speleologie, zoologie, muzeologie i o jeho přímo průkopnické snaze při vytváření velkolepého mediálního obrazu těchto vědních oborů, který je v dnešní době považován za zvláště důležitý, byla napsána celá řada prací a vzpomínek. Poněkud stranou však zůstávalo souhrnné zpracování Absolonových mezinárodních kontaktů a cest, při kterých vznikal také obdivuhodný soukromý fotoarchiv. S tímto vědomím jsme v roce 2007 přistoupili k náročné digitalizaci téměř 8000 skleněných pozitivů a negativů z Absolonovy pozůstalosti, kterou má ve správě Moravské zemské muzeum. Tento cíl bylo možné realizovat jen díky podpoře Ministerstva kultury ČR v rámci projektu VaVal „DE07P04OMG021 - Evidence, digitalizace, odborné zpracování a prezentace souboru fotografických pozitivů a skleněných negativů z pozůstalosti prof. Karla Absolona, uložených ve sbírkách MZM v Brně (2007–2010, MK0/DE)“. Jedním ze závěrečných výstupů našich snah je i výstava „Karel Absolon – fotografie“, realizovaná v prostorách Pavilonu Anthropos MZM a publikace výběru fotografií, které reprezentují tři oblasti velkolepě pojaté Absolonovy prospekce Moravského krasu, Dinárského krasu a archeologicko-speleologické cesty do krasu francouzského.

K bližšímu zařazení do širšího historického kontextu digitalizované sbírky slouží dvě následující studie. Zhodnocení a zařazení Absolonových fotografií mezi další autory rodícího se fenoménu vědecké fotografie na přelomu devatenáctého a v první polovině dvacátého století z pohledu dějin fotografie přináší Petra Trnková. O časové zařazení jinak nedatovaných snímků jsem se společně s Martinem Olivou a Josefem Moravcem pokusil při mapování Absolonových zahraničních cest a mezinárodních kontaktů, kterým prozatím systematicky nebyla věnována pozornost, a při nichž vznikla většina dochovaných fotografií. Zachycují nám archeologický či speleologický vědecký svět stejně jako poezii kulturní krajiny meziválečné Evropy. Poprvé se tak podařilo detailně zmapovat Absolonovy výzkumné cesty na Balkán v letech 1908–1922 a nastítnit harmonogram studijních expedic po západní Evropě a severní Africe až do roku 1938. Kromě publikovaných článků, někdy značně roztroušených v regionálním tisku, jsme vycházeli z nepublikované pozůstalosti K. Absolona, uložené v Moravském zemském muzeu v Brně.

Petr Kostrhun

Obr. 1 Karel Absolon si byl dobře vědom významu média fotografie. Řada snímků z jeho archivu stojí na pomezí vědeckého dokumentu a aranžované fotografie. Na snímku K. Absolon fotografuje paleolitickou kostru Předmostí 3, účelově doplněnou z více jedinců. Fotografie byla několikrát otištěna v domácím i zahraničním tisku jako součást Absolonovy propagace.

VÝZKUMNÉ CESTY A MEZINÁRODNÍ KONTAKTY KARLA ABSOLONA V LETECH 1904–1938

PETR KOSTRHUN¹, JOSEF MORAVEC², MARTIN OLIVA¹

Karel Absolon (* 16. 6. 1877 Boskovice, † 6. 10. 1960 Brno) představoval jednu z nejvýraznějších a můžeme říci i nejvíce kontroverzních osobností archeologického a speleologického výzkumu v českých zemích první poloviny 20. století. Jeho bohatá životní dráha se stala tématem celé řady biografických prací (DOKLÁDAL 1957; HIMMEL 2006; JELÍNEK 1960; KAPLER 1996; KETTNER 1961a, 1961b, 1970; KLÍMA 1962, 1977; KOSTRHUN 2003, 2007; OLIVA 1997, 2001, 2007; OLIVA – KOSTRHUN 2009; PŘIBYL 1976; RIEDL 1947; RUBÍN 1977a, 1977b; RUSEK 1977; SKLENÁŘ – SKLENÁŘOVÁ 2005; TEYROVSKÝ 1961; VALOCH 1993; ŽLÁBEK 1960). Absolonův kladný vztah k archeologii, zoologii a speleologii se rodil již v době dětství. K těmto oborům jej vedl jeho děd – „otec moravské prehistorie“ Jindřich Wankel (1821–1897), známý především svými prvními paleolitickými výzkumy v Moravském krasu a v Předmostí u Přerova nebo objevem jeskynní svatyně z doby halštatské v Býčí skále (WANKEL 1877). V jeho stopách pokračoval i jeho vnuk, který se na mezinárodním vědeckém poli proslavil nejen jako speleolog a biospeleolog, ale rovněž jako archeolog – objevitel významných moravských paleolitických nalezišť a zakladatel ústavu Anthropos (KOSTRHUN 2003). Stalo se tak i přes to, že svojí původní odbornou profesí byl geograf a archeologickým výzkumům se počal amatérsky věnovat až relativně později.

Schopnost navazovat intenzivní mezinárodní kontakty prokázal Karel Absolon už za vysokoškolských studií na pražské univerzitě, kde v letech 1899–1904 studoval obor geografie a zoologie. V této době začal intenzivně zkoumat faunu moravských jeskyň a zpracovávat biospeleologický materiál z vídeňského i londýnského přírodovědného muzea. Své výsledky srovnával s nálezy z francouzských, balkánských a asijských jeskyň (ABSOLON 1900a, 1900b, 1903). V roce 1904 získané poznatky Absolon prezentoval na 6. mezinárodním zoologickém kongresu v německém Berne. Ve stejné době rovněž zahájil „novou etapu“ výzkumu Moravského krasu, která pod jeho vedením vynikala nejen dosud nebývalým úsilím, opřeno o patřičný objevitelský „ethos“, ale také značným důrazem na popularizaci speleologie pro nejširší veřejnost. Léta 1901–1909 byla proto naplněna snahou nejprve pokořit tajemství jeskyní s vývěrem Punkvy a propastí Macocha (ABSOLON 1904, 1909; KOSTRHUN 2007). Dne 26. září 1909 se podařilo členům sekce pro výzkum jeskyň Klubu přírodovědného proniknout do prostor Punkevnických jeskyní (ZAJÍČEK 2009). Objev je všeobecně připisován Absolonovi, ovšem první kdo spatřil krápníkový dóm jeskyně byl účetní oficiál Viktor Jeschek. S rostoucí popularitou vzrůstá i zástup odpůrců, někdejších Absolonových spolupracovníků (ANONYMUS 1913; ČÍLEK 1993; KOSTRHUN 2006).

Toto rozporuplné období zrodu osobnosti Karla Absolona – objevitele je významné také z toho důvodu, že si velmi důrazně uvědomoval význam a sílu média fotografie, která jej začala fascinovat (ABSOLON – SÝKORA 1909). V severní části Moravského krasu vyhotovil fotograf Pešina ze závodů Unie-Vilím sérii snímků na desky 24×30 cm, které pak Absolon používal ve svých pub-

---

1) MZM – ANTHROPOS

2) ČESKÁ SPOLEČNOST ENTOMOLOGICKÁ

likacích nebo přednáškách, aby přítomné diváky nenechával na pochybách, že zachycují zcela výjimečné dobrodružství a objevy neznámých krajin. Fotoaparát pak Absolona doprovázel při každé významnější cestě či nálezů...

I.

Vedle kolektivních úspěchů v Moravském krasu, které si Karel Absolon často připisoval na svůj vrub, zahájil v roce 1908 (tehdy jako čerstvý kustod Moravského zemského muzea) průzkum krasu Dinárského, zaměřený především na studium jeskynních živočichů (ABSOLON 1913a, 1913b, 1914b, 1916a, 1916b, 1943, 1959). Celkem se do těchto oblastí vydal devětkrát. V roce 1908 a 1912–1913 jej doprovázela jeho první manželka Marie, rozená Marvánková (1888–?, sňatek 26. 2. 1908). Na balkánskou cestu roku 1920, která byla zároveň cestou svatební, odjel se svojí druhou ženou Valérií, roz. Minkusiewiczovou (1895–1987, sňatek 22. 5. 1920). V červenci 1914 uskutečnil expediční cestu společně s Aloisem Králem, objevitelem Demänovských jeskyň. Dvě expedice ve válečných letech 1917–1918 podnikl za pomoci svých přátel, vojáků rakousko-uherské armády a roku 1922 s kolegy z jeho proslulé „silné čtyřky“ (DIVÍŠKOVÁ 1997) Tunálem Karlem Divíškem, ing. Vladimírem Brandstätterem a Vladimírem Ondrouškem a tehdy devatenáctiletým studentem přírodovědecké fakulty MU Karlem Zapletalem.

První a druhou cestu v září a říjnu 1908 vykonal Absolon do Bosny, především do význačných jeskyň v kaňonu divoké řeky Prača východně od Sarajeva a na úpatí Bjelašnica planiny. Doprovázel jej přítom známý brněnský automobilový závodník a pozdější odbojář a italský legionář Bedřich Soffer (1898–1928). Třetí expedice v létě 1912 zavedla Absolona opět do krasových oblastí jižní Bosny. Poté se komplikovanou cestou po železnici dostal do Ustiprača a povozem po horských stezkách podél toku Driny, přes města Goražde a Foča až k pohraniční vsi Grab. Odtud podnikal túry údolím Sutjesky k horským hřebenům Lebršniku (1 859 m n. m.), Volujaku (2 336 m) a strmému masívu Magliče (2 388 m). Současně s výzkumem vysokohorské jeskynní fauny studoval hydrogeologii ponorné řeky Ombla (Rijeka dubrovačka), která na své cestě vytváří řadu krasových hydrologických jevů a vyvěrá nedaleko Dubrovniku. Po čtrnáctidenním pobytu v horách se výprava vydala přes sedlo Čemerno po staré turecké cestě na Gatačko polje, dále do Bileće a usadila se ve městě Trebinje, kde se Absolon setkal s proslulým jeskynním badatelem Lucianem von Matulíčem (1850–1917). S ním 22. července 1912 podnikl cestu na Orjen Sedlo (1594 m). Začátkem srpna vyráží s Matulíčem a důstojníkem trebinjské posádky Kurtem rytířem von Arenstorff na exkurzi do jeskyně Vjetrenica – krasového skvostu světového významu (MLEJNEK – MORAVEC 2003). Poté absolvuje ještě několik kratších výprav do krasových oblastí Grebci, Slivnica, Bihovo, Gluha Smokva a Šuma v jižní části Popova polje nedaleko hranic s Dalmácií.

Téměř tříměsíční cesta na Balkán v roce 1913 vedla Karla Absolona opět do neprobádaného krasu Popova polje v jihovýchodní Hercegovině s cílem objevit pokračování Vjetrenice. Na to následovaly nákladné výpravy do okolí Dubrovniku, Cavtatu, Močići a černoorského Risana a Crkvice až k pohoří Orjenu a Krivošije. Na zpáteční trase, začátkem září 1913, zkoumal krasové jevy na největším dalmatském ostrově Brač společně s místním badatelem B. M. Vrsalovićem a bývalým spolužákem MUDr. Vojtěchem Brýdou (ABSOLON – KSENNEMANN 1942). V doprovodu splitského profesora přírodopisu Umberto Girometty vystoupil Absolon na mohutné pláně Mosoru (1 325 m) a navštívil vykopávky raně křesťanského komplexu Salona ve Splitu.

Pátá cesta, projektovaná Absolonem na léto 1914, měla obsáhnout výzkum krasu rozlehlé Bjelašnica planiny na severu, pohoří Volujak a Lebršnik na východě a Popova polje na jihu Bosny a Hercegoviny. Trasa této průlomové expedice (financování nákladů bylo hrazeno Moravským zemským výborem v Brně za přispění Msgr. ThDr. Jana Šrámka) měla být započata 1. července

vykládkou potřebného materiálu v Sarajevu (skládací čluny, drátěné žebříky aj.) a pokračovat přes masívy Visočica, Treskavica a Lelija až k pramenům řeky Neretvy na úpatí Zelengory ve východní Hercegovině. Cesta by dále pokračovala přes Bjelasnica planinu do osady Fatnica na Fatničko polji a po týdenním odpočinku zakončena ve městě Ljubinje v dnešní Republice srbské. Druhá část expediční cesty měla být věnována dalšímu průzkumu rozlehlého Popova polje. Avšak výstřely srbského nacionalisty Gavrilo Principa 28. června 1914, jež ukončily život následníka trůnu arcivévody Františka Ferdinanda a jeho manželky Žofie Chotkové, vévodkyně z Hohenbergu při jejich oficiální návštěvě Sarajeva, znamenaly konec dosavadním plánům. Karel Absolon a Alois Král stali přímo v ohnisku blízkého válečného konfliktu. Po protisrbské demonstraci, která v dalších dnech přerostla v drancování srbských obchodů a domů, vyhlásil rakouský guvernér Bosny a Hercegoviny polní zbrojmistr Oskar Potiorek stanné právo. Karel Absolon ještě v Sarajevu stačil navštívit nově otevřené Zemské muzeum a setkat se s kustodem zoologického oddělení muzea Viktorem Apfelbeckem (1859–1934). Pod tlakem okolností museli členové výpravy zcela upustit od programu první části cesty a okamžitě přikročit k provedení její druhé půle. To znamenalo narychlo odcestovat na Popovo polje a uchýlit se do osady Zavala, daleko od centra nepokojů. Ze Zavaly vyráželi k hydrogeologickým a biospeleologickým výzkumům četných ponorů v okolí Turkovići, Velja Međa a Ravno v severním výběžku Popova polje či k delší entomologické exkurzi do jeskyně Šipun špilja u Cavtatu. Převážná část exkurzí je ale vedla do jeskyň dalmatsko-hercegovinské příhraniční oblasti v okolí osad Golubinac, Belenci, Kijev Do a Grebci a samozřejmě opět do jeskyně Vjetrenica, kam 11. července donesli s pomocí domorodých nosičů skládací čluny až na Veliko jezero. Konečně 24. 7. 1914 se skupině podařilo překonat zřícené stropní bloky ve Cvjićově dvoraně a stanout před prostorami jednoho z největších sálů Vjetrenice. Absolon učinil historický objev skryté větve Hlavního kanálu – Bijeli saljev, vzdálené asi 2,1 km od vchodu jeskyně. Den předtím vyhlásilo Rakousko-Uhersko ultimátum Srbsku. Badatelé jen stěží dostihli v Dubrovniku „půlnočního“ parníku, který je bezpečně dopravil do Terstu...

Je až s podivem jak Absolon dovedl využít svých kontaktů a vyhnout se v této pohnuté době nástupu do jednotky teritoriální obrany, a dokonce pobývat od července do srpna 1917 ve válečné balkánské zóně na další výzkumné cestě. K té první poznámce se v jeho pozůstalosti vztahují dva dokumenty: jsou to Domobranecké legitimační listy, vystavené v Brně dne 28. května 1916 a 6. března 1917. Brněnský starosta Kraus na nich dosvědčuje, že se dotýčný dostavil před „přehlížecí komisi“, a její předseda potvrzuje, že dr. K. Absolon je „k domobranecké službě se zbraní nezpůsobilý“ (zajímavé je, že podpis předsedy je pokaždé jiný – pozn. autorů). Čilý krasový badatel si 24. 3. 1917 nechává vystavit potvrzení, že z hlediska občanských povinností nic nebrání vystavení pasu, a je odkázán na velícího generála Stefana Sarkotiče v Sarajevu. Dne 7. 7. 1917 vydává c. a k. Kotarsko Poglavarstvo „POTVRDU O IDENTIČNOSTI, ovim se potvrđuje, da je spomeniti bez prigovora i da nema zapreka protiv putovanja“. Jménem Jeho c. a k. Apoštolského Veličenstva mu byl 21. července vyřízen zbrojní pas na „jednu loveckou pušku, 1 flobertku a 1 revolver na dobu tří roků“. Civilní komisař pevnosti Trebinje vystavuje 30. 7. 1917 „Passierschein Nr. 3683“, povolující vstup do jádra pevnosti „všemi branami od 5 do 8 hodin odpoledne“.

Na ruské a italské frontě tehdy probíhaly urputné boje, navíc do války vstoupilo dosud neutrální Řecko. Ve válečných přístavech v Pule a Kotoru hrozily vzpoury námořníků. O několik dní později, po příjezdu do oblíbeného letoviska v Cavtatu, odplul Absolon na ostrov Mljet. Tady zahájil důkladné biospeleologické průzkumy jeskyň Movrica špilja a Ostaševica špilja a navázal tak na průkopnické práce Aloize Gobanze a Dr. Karla Peneckého (NONVELLER 1999). Začátkem srpna se vrací zpět na Krivošije do Dvršniku, který je rakouskou obrannou pevností na hercegovinsko-černohorské státní hranici. Za přispění tamních příslušníků domobrany a pevnostního

dělostřelectva provádí Absolon náročné výzkumy alpského krasu. Celkem bylo prozkoumáno 186 jeskyň. Ještě v srpnu vedou jeho kroky do známých krasových revířů Popova polje, kam se vrací o rok později, aby rozpracované průzkumy dokončil. Za tímto účelem si u brněnského policejního ředitelství pořizuje 19. 6. 1918 nový pas, vydaný jménem císaře Karla I., platný však jen do 15. září, a to pro „Erholungsreise nach Bosnien, Herzegowina, Dalmatien und retour“. Velící generál a guvernér Sarkotić mu pak vydává další „Passierschein, militärische Bewilligung für Grenzüberschreitung des engeren Kriegsgebietes“, od 19. 7. do 19. 10. 1918. Podobných orazítkových dokumentů od místních autorit bylo v oné době vystaveno ještě několik. Na přelomu léta ve dnech 13. 8.–19. 9. 1918 se tedy Karel Absolon může vydat do vnitrozemí Hercegoviny. Chce procestovat málo probádaná krasová území na Nevesinjsko polji a pokračovat k úpatí Crvanj planiny na severu a na Lukavačko polje a Trusina planinu na jihu oblasti. Řešení hydrologického problému odvodňování tentokrát ponorných řek Buna a Bunica jižně od Mostaru ho nutně přivádí spolu s vynikajícím „jamolezcem“ c. a k. důstojníkem Karlem Novákem k dosti dramatickým průzkumům propadání řeky Zalomky u Biogradu, asi 10 km jižně od Nevesinje. Den předtím, 16. srpna sestupoval totiž Absolon se dvěma domorodými průvodci do obrovské dvorany jeskyně Pečina Rušpija. Když ale prostí horalové uslyšeli ve tmě značný hukot podzemních vod, utekli zpět na povrch a ničím je pan docent nemohl přinutit k návratu. Nicméně, po vynikajícím srbském geografu prof. Jovanu Cvijićovi se Absolon stal dalším badatelem, který přispěl k zmapování hydrografie tohoto krasového fenoménu.

Do Nevesinje se Karel Absolon vrátil až v srpnu 1920, tentokrát již se svojí druhou ženou Valérií a v doprovodu místního lékaře, který bránil nepříjemnostem v prostoru poválečného Balkánu tím, že důvěru místního obyvatelstva získával informací, že ze „Zlaté Prahy“ přichází profesor, „který v jeskyních hledá brouky, aby jich použil k výrobě léků“. Absolon pokračuje dále ve výzkumech krasu Nevesinjsko polje. Přitom neustále rozšiřuje vědeckou působnost na okolní planiny (Velež a Bišina) až do vzdálenějšího horského pásma Visočica a údolí Neretvy. Začátkem září uskutečnil třídení exkurzi z Gacka přes Avtovac do osady Višnjića Do na severozápadě Černé Hory (tehdy už byla součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců – vyhlášeno 1. 12. 1918), kam dorazil se svým synovcem ing. Romualdem Schusserem v úterý 7. září. Cílem výpravy bylo znovuobjevení jedné dříve zamlčované a mylně uváděné lokality v přilehlém pohoří Golija. Za přispění velmože Višnjiće a jeho synů skutečně nacházejí hlubokou propast Jama u Crtovom dolu, v které vzápětí provedli průzkum její biocenózy. Po skončení černoohorské mise odjíždí Absolon osobním vozem se svojí novomanželkou do přímořského letoviska v Cavtatu. Přes Dubrovnik a Slano cestují do Zavaly na Popově polji a po dvouleté přestávce, vynucené světovou válkou, stali 21. září opět před branou do velkolepé Vjetrenice.

S rozvojem automobilismu v Československu na počátku dvacátých let 20. stol. přicházejí na řadu rychlé a moderně pojaté expedice, při nichž nebyl problém najezdit automobilem tisíce kilometrů za jediný měsíc. Začátkem srpna 1922 se Absolon s kolegy – geografy a geology vydal v pořadí už na devátou balkánskou cestu. Jeho záměr spočíval především v důkladnějším průzkumu krasu západní Bosny a Šibensko-kininské oblasti v povodí řeky Cetina v Chorvatsku. Řidičem vozu Laurin & Klement se stal populární brněnský sportovec, potápěč, aviatik a automobilový závodník Tunál Karel Divišek (1902–1956), který nejednou musel v hornaté krajině zdolávat těžký terén i nutné opravy, nejčastěji výměnu pneumatik. Vozem byl otevřený čtyřmístný faeton L&K typu Mh 18/50 HP s řadovým čtyřválcem o výkonu 36,8 kW. Vezl malou vědeckou laboratoř plnou chemického skla a různých chemikálií, dále skládací člun, mohutný kotouč drátěného žebříku, fotografické desky atd. Velmi průkopnická byla rovněž účast kameramana, který celou cestu snímal na filmový pás. Bohužel se do dnešních dnů nedochoval (Obr. 2). „*Tato IX. cesta měla nyní*

Obr. 2 Expedice do západní Bosny v roce 1922 se dokonce neobešla bez kameramana. K. Absolon sedí zcela vlevo v čepici, před ním manželka Valerie.

ukázati, do jaké míry znamená automobil možnost a vývoj takového výzkumného cestovatelství do podobných končin a musím říci, vzpomíná Absolon, že veškeré moje očekávání bylo překonáno a že automobil znamená úplně novou epochu". Mezi první větší zastávky se řadily jeskyně na Cetinském polji a v pohoří Kozjak nedaleko města Vrljika. Zajímavá byla návštěva jeskynního systému Rudelića špilja známá svými archeologickými nálezy keramických souborů ze střední doby bronzové. Následoval průjezd planinami severovýchodní Hercegoviny až po Fatničko polje, kam dospěli 18. srpna. Při zpáteční cestě vystoupili ke sněhovým polím Vran planiny převážně za účelem studia glaciokrasových krajinných forem a poté již mířili, sledování tokem Vrbasu, přes Bugojno, Donji Vakuf, Jajce až do Banja Luky. Odsud se ale stáčí jihozápadním směrem zpět na Tisovac a úpatí Manjača planiny, aby v pátek 1. září stanuli u vsi Sitnica před řadou rozměrných vchodů do Mačkića pečiny, které zejí v impozantní skalní hradbě jako „díry“ v Ementálu. Podél řek Sana a Banjica směřují stále vzhůru do Vrhpolje. Zkoumají jeskyni Glibaja. Jednu z posledních jeskyň této poslední expedice do krasů Balkánu. Šestičlenná posádka při ní najela okolo 5000 km.

Pro Karla Absolona je tato výprava završením jedné z nejvýznamnějších etap jeho vědeckého života. Výzkumu krasů Bosny a Hercegoviny, Černé Hory a Chorvatska věnoval osm let a dalších 19 let publikační činnosti, přednáškám (ABSOLON 1914a, 1923; VAŠICA 1917) a psaním rozsáhlých rukopisů („Ombla“, „Timavo“ a „Travunia“), které za jeho života nebyly vydány a zůstávají nadále nezveřejněny (ABSOLON 1959; BEDNÁŘOVÁ 1992; MORAVEC – KOSTRHUN 2010; PRETNER 1976, 1977). Osobně prozkoumal přes 200 jeskyň, některé navštívil vícekrát. Geomorfologické

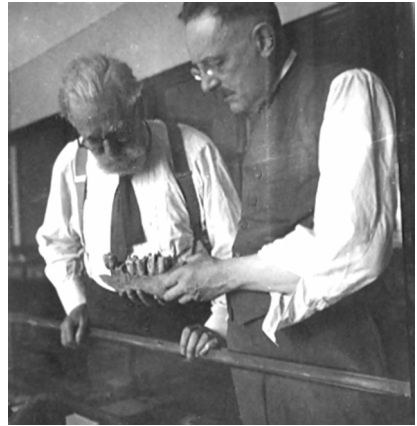
poměry zakreslil celkem do 62 map v měřítku 1:75 000, které byly ve své době první svého druhu. Během cest nashromáždil obrovské množství zoologického materiálu čítající na 200 000 exemplářů různých, většinou jeskynních živočichů. Mapy, kresby a snímky explorovaných krasových objektů a seznamy zjištěných druhů jeskynní fauny sestavené do tří rukopisných katalogů tvoří rozsáhlou databázi nazvanou „Biospeologica balcanica“, uloženou v archivu MZM (ABSOLON 1943, 1946; ABSOLON – KRATOCHVÍL 1932; ABSOLON – LANDROCK 1932; ABSOLON – STROUHAL 1932; ABSOLON – MAŘAN 1947; BEIER 1939; DEELEMANN-REINHOLD 1978; KOMÁREK 1919; MORAVEC 2010; NON-VEILLER 1999; OZIMEC – GOTTSTEIN MATOČEC 2002; PRETNER 1976; STROUHAL 1939a, 1939b, 1939c; WILLMANN 1941). Ve sběrech jsou zastoupeny gramnegativní bakterie, prvoci, rohovité houby, měkkýši, kroužkovci, členovci, ryby i obojživelníci (macarát jeskynní). Absolon spolupracoval s více jak 40 specialisty. Popsáno bylo na 600 nových druhů a poddruhů, přičemž 210 druhů objevil Absolon sám a většina z nich byla pojmenována po něm.

II.

Poválečné období znamenalo pro Karla Absolona další významnou změnu v jeho vědecké orientaci. V rámci zoologického oddělení Moravského zemského muzea spravoval též archeologické sbírky, které muzeum odkoupilo od zaslužilých badatelů starší generace (Karel J. Maška, Martin Kříž, Jan Knies). Ti je získali především z moravských jeskyň a paleolitické stanice lovců mamutů v Předmostí u Přerova. Jistě i pod vlivem svého děda Jindřicha Wankela obrátil Absolon pozornost k archeologickým památkám a samostatným výzkumům. Nejdříve k již zmíněnému Předmostí a od roku 1924 k „diluviálním“ nálezům v Dolních Věstonicích, kde Absolonovi hned v následujícím roce přálo štěstí při objevu Věstonické venuše. Absolon využil v plné míře svého talentu nové nálezy popularizovat a mezinárodně medializovat (ABSOLON 1938a, 1938b, 1938c).

Záhy o moravské lokality projevil zájem zahraniční badatelé, kteří zde chtěli dokonce provádět vlastní výzkumy, pro něž chtěli zakoupit pozemky. V roce 1923 Moravský kras a nedokončené muzejní instalace dvakrát navštívil v doprovodu Karla Absolona jeho generační vrstevník a zakladatel moderního paleolitického bádání Abbé Henri Édouard Breuil (1877–1961), který jej upozornil na souvislosti jeskynních nálezů s francouzským magdalénienem (BREUIL 1925). V Brně pak přednesl přednášku o svých objevech na téma prehistorického umění ve francouzských jeskyních. Později Breuil s Absolonem spolupracoval na získání francouzských soukromých archeologických sbírek pro Moravské muzeum a následujících 25 let při četných osobních stycích i v korespondenci společně probírali problematiku evropského paleolitu. První rok výzkumu v Dolních Věstonicích zaregistroval velmi důležitou návštěvu, která znamenala významný impuls a veřejnou podporu pro další výzkum moravského paleolitu i pro posílení jeho mezinárodního významu. Ve dnech 14.–21. září 1924 se v Praze konal druhý sjezd Mezinárodního ústavu anthropologického v Paříži, jehož součástí byla i dvoudenní exkurze na Moravu. V reflexi C. M. Bégouëna, L. Capitana, E. Pittarda a dalších účastníků se dozvídáme, jak silný dojem zanechaly na účastníky kongresu nejen nové instalace paleolitických sbírek v muzeu, ale především i vlastní výzkumy, které pod vedením K. Absolona účastníci navštívili v moravských jeskyních a především v Dolních Věstonicích (ABSOLON 1945a, 1945b; BÉGOUËN 1924; BURKITT 1924; KOSTRHUN 2008). Zde si hosté mohli sami vyzkoušet preparování odkryté kulturní vrstvy a dodejme, že některé nálezy si odvezli jako vlastní studijní materiál. Karel Absolon (jehož vlastní přednáška se na kongresu prozatím nevěnovala Dolním Věstonicím, ale stále speleologii Moravského krasu) byl dokonce oceněn jménem francouzské republiky řádem „Officier de l'Instruction Publique“. Comte Henri Bégouën (1863–1956) navázal s Karlem Absolonem blízký vztah a v Brně zůstal i v následujících dnech, opět navštívil Dolní Věstonice, zavítal i do Předmostí u Přerova a Olomouce, kde studoval sbírky

Obr. 3 Karel Absolon navázal s Max Bégouenem dlouholeté přátelství. Na snímku jsou oba badatelé zachyceni při studiu sbírek v depozitářích Anthropolosu v Brně v r. 1932. Foto: archiv Ústavu Anthropos MZM.

Jindřicha Wankela. V Moravském zemském muzeu v úterý 23. září přednesl přednášku na téma „Les grottes préhistoriques ornées de gravures, peintures et sculptures de la France du Sud“. S Absolonem navázal dlouholeté přátelství a při dalších svých návštěvách v Brně nešetřil Bégouën slovy uznání ve veřejném tisku, kde Brno chválí za neaktivnější vědecký život (Obr. 3).

Intenzivně o nových nálezech Absolon komunikoval též s českým rodákem Alešem Hrdličkou (1869-1943), ředitelem Antropologického oddělení Smithsonian Institution United States National museum ve Washingtonu, z jehož „Hrdličkova fondu při České akademii“ byly výkopy i zčásti hrazeny. Aleš Hrdlička navštívil s Absolonem Předmostí i Moravský kras v roce 1922 (v průvodu amerických dam, jeho žákyň) a Dolní Věstonice v r. 1927 (ABSOLON 1944). V roce 1926 Moravu navštívila na základě pozitivních referencí A. Hrdličky týdenní exkurze „The American School of Prehistoric Research in Application with Archaeological Institutes of America“ pod vedením prof. George Grant Mac Curdyho z Yale University, která se účastnila i Absolonových výzkumů a příznačné je, že si jednotliví členové opět tradičně odvezli některé nálezy do svých sbírek (Obr. 4).

Obr. 4 American School of Prehistoric Research v Dolních Věstonicích 21. 7. 1926. Třetí osoba zprava je G. G. M. Curdy.

Na nalezišti se dále vystřídali badatelé zvučných jmen jako G. L. Collie, A. Penck, O. Menghin, E. Pittard, J. Kostrzewski, L. Kozłowski a řada dalších, např. v roce 1937 exkurze členů „The University of Bristol Spelaeological Society (UBSS)“ pod vedením A. Lesslie Armstronga a řada dalších. Ve dvacátých a třicátých letech Karla Absolona i Dolní Věstonice při svých cestách po střední a východní Evropě navštívil také jeden z nejvlivnějších prehistoriků první poloviny 20. stol. Gordon Childe (1892–1957). Byl fascinován uměleckými projevy mladopaleolitického člověka a pro své studenty si nechal vyhotovit jejich kopie. Zájem o osud Karla Absolona a jeho výzkumy osobně projevil i v těžkých dobách 2. světové války (OLIVA – KOSTRHUN 2008). Kopie gravettienských nálezů pro srovnání svých výzkumů v Keni si od Absolona vyžádal i tehdy 27letý Louis Seymour Bazett Leakey (1903–1972). Na počátku 30. let navštívil K. Absolona kurátor Field Museum of Natural History v Chicagu Henry Field a získal pro nově budovanou „Hall of Prehistoric Man“ a pro prehistorickou expozici na světové výstavě v Chicagu roku 1933 reprezentativní kolekci originálních paleolitických sbírek z Moravy, za kterou bylo vyplaceno 50 000 Kč! – což tehdy představovalo hodnotu malého rodinného domu. Kopie i originální exponáty se pak objevovaly v jiných zámožských institucích, a to díky spolupráci s Henrym F. Osbornem z The American Museum of Natural History v New Yorku, s kurátorem Georgem L. Collie z Logan Museum of Anthropology ve Wisconsinu nebo s Peabody Museum of Archaeology and Ethnology na Harvardově univerzitě. Spolu s tím byla navázána intenzivní výměna literatury a informací (ABSOLON et al. 1933). Dolní Věstonice a Absolonova „vědecká“ propagace začala být vnímána i jako důležitá součást oficiální kulturní politiky Československého státu, jejíž význam může dokreslovat soubor originálních paleolitických nálezů darovaných rumunskému králi Carolovi II. při příležitosti jeho narození. Pochopitelně, že při takovýchto výjimečných událostech nikdy nechyběl Absolonův fotografický aparát, který vše dokumentoval.

Karel Absolon své výzkumy hodlal prosadit na přední místo v „mezinárodní konkurenci“. Vyjádřil se v tom duchu, že tento plán se podaří jen tehdy „přijdu-li do Brna přes Paříž, Londýn, Cambridge, Oxford, New York, Bruxelles, Amsterdam i Berlin – last not least...“ (ABSOLON 1945a). Již v roce 1925 se tak mimo desítek článků v českém a německém tisku (do Věstonic byly pořádány speciální exkurse českých a rakouských žurnalistů - např. po exkursi 1. 9. 1926 je v archivu Ústavu Anthropos dochováno na 40 různých novinových zpráv) začaly objevovat zprávy o věstonickém nalezišti ve významných francouzských, anglických a amerických společenských žurnálech (Le Matin, Central European Observer, Herald-Examiner, American Weekly, New York Times, The Christian Science Monitor aj.; článek o Věstonicích se dokonce objevil i v bolivijském deníku El Diario). Významným momentem v těchto snahách pak byly série rozsáhlých článků v The Illustrated London News (A discovery as wonderful as that of Thutankhamen's tomb, Moravia over 20.000 years ago: Mammoth-Bone-„Factory“, no. 4515-4518 z roku 1925; An Amazing Palaeolithic „Pompeii“ in Moravia, no. 4626 z r. 1929; Starting a Safari After Mammoth. Big-Game, Hunters of the Old Stoneage in Central Europe, no. 4775 z r. 1930; A Vast Prehistoric „Pompeii“ Rivisited, no. 5057-5058 z r. 1936; The World's Earliest Portrait --30.000 Years old, no. 5137 z r. 1937; „Modernist“ Moravian Art 30.000 Years ago. Further discoveries among the relics of the Moravian Mammothhunters: New and extraordinary types of Venus statuettes and ivory necklaces an outstanding event in prehistoric research, no. 5214 z r. 1939; A Royal funeral of 25.000 Years ago, magnificent discoveries near Brno, no. 5609 z r. 1946). Speciálně tyto publikace však vyvolávaly i první veřejné negativní ohlasy Absolonových kolegů, u nichž byly označovány za „dětinské počínání“ pouze s „hodnotou turistické reklamy“. Nutno dodat, že Karel Absolon se ke kritice vyjádřil v tom smyslu, že jím zasláné seriózní podklady bez jeho vědomí londýnská redakce upravila, redukovala a dodala tak textům větší „senzačnosti“.

Obr. 5 Při svých studijních cestách se Absolon stýkal s nejvýznamnějšími představiteli tehdejší antropologie a archeologie. Na přednášce v Nizozemském Haarlemu v r. 1926 si vyslechl přednášku Eugène Dubois (1858–1940) o epochálních objevech homo erectus z Jávy.

Logickým vyústěním této Absolonovy orientace byla série zahraničních cest, které směřovaly jak na celou řadu kongresů, tak na významné archeologické lokality (ABSOLON 1930, 1939b, 1947).

III.

Na zmíněné cizí návštěvy v Brně navázaly četné Absolonovy zahraniční cesty a přednášková turné především po západoevropských zemích, na nichž byly jak Dolní Věstonice tak objevy v Moravském krase uváděny do odborného mezinárodního světa (ABSOLON 1935, 1936, 1938a, 1938b, 1938c, 1945a, 1945b, 1949, 1957; ABSOLON – CZIZEK 1926, 1928, 1932). Třináctileté intenzivní angažmá v západoevropských zemích Absolon zahájil v roce 1925, když využil pozvání významných francouzských badatelů, s kterými se seznámil o rok dříve na antropologickém

Obr. 6 Na mezinárodním antropologickém kongresu v Amsterdamu v roce 1927 se K. Absolon naposledy setkal s prof. Louisem Capitanem (19. 4. 1854 – 1. 8. 1929). Zleva: H. Bégouen, V. Absolonová, L. Capitan, K. Absolon.

kongresu v Praze a kteří postupně doprovázeli (L. Capitan, D. Peyrony, E. Armand, H. Bégouën). Cesta trvala téměř tři měsíce a směřovala do jihofrancouzských krasových oblastí. Míjela Lyon, Clermont-Ferrand, Bordeaux, Bayonne, Padirac, Toulouse, Millau, Montpellier, Avignon a končila v Marseille-Menton. Absolon se při ní zaměřil na paleolitické lokality a geomorfologii – tehdy procestoval téměř celý kras alpského typu v Provence od řeky Rhôny až k italským hranicím a krasové oblasti v Massif Central, zvláště Les Causses. Největší pozornost ale soustředil na kras v regionu Midi-Pyrénées, tehdy ještě nedostatečně známý. Do české literatury postupně uváděl dosud neznámé poznatky o různých krasových fenoménech (Vaucluský pramen u Avignonu, vývěr La Portele) a své znalosti pak aplikoval ve výzkumu Moravského krasu (např. problém Macochy srovnával s propastí Gouffre de Padirac v jihozápadní Francii). Na cestu se vydal opět se svojí manželkou Valérií, která mu velmi aktivně pomáhala především jako překladatelka. Již na této cestě Absolon exponoval několik set stereoskopických negativů formátu 9×18 cm a jednoduchých negativů formátu 13×18 cm (ABSOLON 1926).

Následující rok byl Absolon pozván na řadu zahraničních kongresů a přednáškových turné. První započala na pařížské Sorboně. Následovala mezinárodní setkání ve Varšavě, Budapešti, Kolíně nad Rýnem, Amsterdamu a Haarlemu, kde přednášel Eugčne Dubois (1858–1940) o svých epochálních objevech na Jávě (Obr. 5, 6). Jedinou zaznamenanou mimoevropskou cestu Absolon vykonal v roce 1927 na 51. kongres společnosti „Association Française pour l'Avancement des Sciences“ konaný v alžírském Constantine (ABSOLON 1927a, 1927b) a do Tuniska. Během tohoto měsíce a půl trvajících pobytu uskutečnil několik studijních exkurzí po archeologických lokalitách Alžírsko a jižního Tuniska a do sbírek MZM odtud přivezl množství archeologického materiálu, zejména paleolitické štípané industrie (ABSOLON 1929; Obr. 7). V tomto případě se neu-

Obr. 7 K. Absolon po boku A. Debruge na své expedici do severní Afriky v květnu 1927. Na fotografii zachyceny archeologické práce na prehistorické stanici na úpatí abri d' Ali Bacha u Bougie (dép. Constantine).

Obr. 8 Jedna z řady skupinových fotografií z Absolonova fotoarchivu, zachycující badatele na mezinárodních antropologických kongresech (Paříž, 1931). K. Absolon stojí ve třetí řadě zcela vlevo. Ve spodní řadě uprostřed Abbé H, Breuil, vlevo do něj Valerie Absoloná, vpravo Comte Bégouen.

bránil jistému mysticismu, když se zabíral myšlenkou lokalizace bájně Atlantidy do okolí solných jezer – šotů v alžírské Sahaře. Další velkorysé plány na procestování vzdálenějších, jižních částí afrického kontinentu nebyly nikdy realizovány. V roce 1929 Absolon realizoval rozsáhlé přednáškové turné po Německu a posléze Španělsku, kde mimo jiné navštívil mladopaleolitickou jeskynní obrazárnu Altamira v severošpanělské Kantábrii. Při zpáteční cestě, která vedla přes Paříž, navazoval nové kontakty s věhlasnými speleology, jakými byl kupříkladu Édouard-Alfred Martel (1859–1938). Na následující rok byla opět přichystána studijní cesta do Německa (zastávka byla naplánována u příležitosti otevření Pergamonmusea v Berlíně) a Belgie. Pro interpretaci Absolonových výzkumů byla důležitá geologická exkurze ke sprašovým profilům v okolí dolnorakouského Kremže. V roce 1931 byla nejvýznamnější zahraniční cestou téměř dvouměsíční expedice po Rakousku, Švýcarsku, Francii (na antropologickém kongresu v Paříži byl Karel Absolon zvolen předsedou prehistorické sekce; Obr. 8) a Anglii, spojená s návštěvami muzeí a četných archeologických lokalit. Bylo znovu pořízeno velké množství fotografií a dohodnuta vědecká spolupráce. Absolon poněkud neskromně zhodnotil výpravu slovy: „*Touto cestou jsem získal nesmírně mnoho ethického, vědeckého jak pro sebe tak hlavně ve prospěch zemského muzea a celého národa*“ (ABSOLONOVÁ 1975).

Rok 1932 se stal nejpodstatnějším díky velkoryse pojatému čtyřicetidennímu pobytu na 11th Conference of Association for the Study of European Quaternary v Moskvě a v Petrohradě (mj. v době vrcholícího hladomoru v Sovětském svazu), kde navázal bohaté kontakty se sovětskými

Obr. 9 Karel Absolon Fotografuje na lokalitě Steinheim, Německo, 1934.

badateli Alexejem P. Okladnikovem, Sergejem N. Zamjatinem či Pjotrem P. Jefimenkem a zúčastnil se exkurze ve speciálně vypraveném vlaku po evropském Rusku. Přitom exponoval na 150 fotografií. Při této příležitosti měl možnost poznat většinu získaného paleolitického materiálu, který byl za účelem konference shromážděn v Leningradě. Karel Absolon zde zanechal řadu odlitků moravského materiálu pro výstavní účely. Rok 1934 oproti tomu vrcholil měsíční cestou do Francie a Německa. Z této cesty Absolon přivezl velké množství fotodokumentace (i na velkých skleněných deskách 13×18 cm; Obr. 9) a osobních kontaktů s proslulými badateli na poli evropského paleolitu té doby (H. Breuil, D. Peyrony, M. C. Burkitt, H. Bégouën, J. Weninger, O. Aichel). V kontextu dochované fotografické sbírky je nutné zmínit 16. mezinárodní antropologický kongres pořádaný v září 1935 v Bruselu (ABSOLON 1937) a cestu po Belgii, v rámci níž Absolon získal

Obr. 10 K. Absolon (druhý zprava) s D. Peyronym (třetí zprava) a manžely Passemaid při své studijní cestě do Les Eyzies, Dordogne ve 30. letech 20. stol. Foto: archiv Ústavu Athropos MZM.

sérii exotických fotografií ze sbírek Musée du Congo belge v Tervuren. Po měsíční studijní cestě Rakouskem v létě 1936 následovala rovněž velmi plodná expedice po Francii zaplněná přednáškami, konferencemi a exkurzemi na archeologické lokality, při nichž Absolon opět získal bohatou fotografickou „kořist“. Rok 1937 vyplnila dlouhá cesta automobilem po Rakousku, Švýcarsku, Francii a Německu. Karel Absolon tentokrát vyrazil s celou rodinou a za téměř 50 dnů urazili více jak 8000 km. Do své fotografické sbírky zařadil dalších 289 negativů (Obr. 10). A to nejen ze známých paleolitických nalezišť západní Evropy. Objektívem svého aparátu zachytil též romantiku francouzských kulturních památek. Velký úspěch Absolon zaznamenal při svém přednáškovém turné po Švédsku, kde jeho přednáškám nadšeně naslouchal korunní princ Gustav Adolf (ABSOLON 1939a; OLIVA – KOSTRHUN 2009). Bohaté Absolonovy kontakty v zahraničí, stejně jako velkolepé plány archeologického a speleologického výzkumu, začaly být komplikovány postupně se měnící mezinárodní politickou situací. Přesto se mu ještě v létě 1938 podařilo zorganizovat poslední náročnou expedici osobním vozem po evropských nalezištích, která znovu vedla do Německa, Švýcarska a Francie (ABSOLON 1939b). Při této cestě se Absolon věnoval studiu glaciálních a krasových jevů na rozsáhlých „poljích“ francouzské Jury. U španělských hranic se výprava dokonce dostala do přímé blízkosti fronty občanské války! Potkala je i nehoda při srážce s nákladním automobilem. Absolon navštívil několik archeologických nalezišť včetně světoznámých prehistorických obrazáren v Grotte de Niaux a Grotte des Trois-Frères v départementu Ariège, kam ho doprovázel Louis Bégouën (1896–1981). I při této poslední cestě Absolon získal bohatý geografický, geologický, paleontologický a prehistorický studijní materiál, se svojí manželkou a ing. Brandstätterem zdolali téměř 8700 km a do svého fotoarchivu přivezli posledních 252 negativů, které zachytily svět meziválečné Evropy.

Přehled zahraničních cest Karla Absolona v letech 1904–1938

(upraveno podle zápisů K. Absolona a V. Absolonové. Archiv ústavu Anthropos MZM)

- 1904 – (14.–16. 8.) Německo: VI. Mezinárodní zoologický kongres v Berne.
- 1908 – (9.–12. 9.) Bosna: Lašva, Travnik, Sarajevo, Banja Stijena, Kanjon Prače.
- 1908 – (9.–13. 10.) Bosna: Travnik, Sarajevo, Han Bulog, Ivan, Bjelašnica.
- 1912 – (27. 6.–11. 8.) Bosna: Sarajevo, Ilidža, Igman, Babin Do, Bjelašnica, Trebević, Pale, Prača, Banja Stijena, Ustiprača, Goražde. Hercegovina: Foča, Grab, Sutjeska, Brajčin Laz, Lebršnik, Vlasulja a Trnovačko jezero (na černohorské hranici), Maglić, Čemerno, Gacko, Gatačko polje, Bašići, Korita, Bileća, Trebinje, Trebinjska Šuma, Grab, Jablan Do, Klobuk, Popovo polje, Zavala, Grebci, Slivnica, Bihovo, Gluha Smokva. Černá Hora: Vrbanje, Orjen Sedlo, Crkvice, Risan. Dalmácie: Dubrovnik, Cavtat.
- 1913 – (18. 7.–13. 9.) Hercegovina: Popovo polje, Turkovići, Trnčina, Velja Međa, Ravno, Strujići, Zavala, Golubinac, Kijev Do, Trebinje, Bihovo, Poljice Gornje. Dalmácie: Dubrovnik, Cavtat, Močići, ostrov Brač (Sumartin, Selca, Pražnice, Nerežišća), Split, Mosor. Černá Hora: Risan, Crkvice, Krivošije, Dvorsno, Orjen.
- 1914 – (1. 7.–31. 7.) Bosna: Sarajevo. Hercegovina: Popovo polje, Zavala, Turkovići, Velja Međa, Ravno, Golubinac, Kijev Do, Belenci, Grebci. Dalmácie: Cavtat, Dubrovnik.
- 1917 – (8. 7.–22. 8.) Dalmácie: Cavtat, ostrov Mljet. Černá Hora: Krivošije, Dvorsno, Grahovo. Hercegovina: Popovo polje, Zavala, Grebci, Gluha Smokva, Bihovo, Trebinjsko polje.
- 1918 – (13. 8.–19. 9.) Hercegovina: Mostar, Blagaj, Buna, Hodbina, Nevesinje, Nevesinjsko polje, Biograd, Kifino Selo, Knežak, Zalom, Crvanj, Kruševljani, Lukavac, Trusina.

- 1920 – (5. 8.–22. 9.) Stát SHS: Sarajevo, Han Bulog, Visočica, Nevesinje, Bišina, Velež, Nevesinjsko polje, Gacko, Avtovac, Popovo polje, Zavala, Višnjića Do, Golija, Trsteno, Slano, Zaton, Dubrovnik, Cavtat.
- 1922 – (2. 8.–10. 9.) první expediční cesta automobilem L&K na trati Brno, Vídeň, Štýrský Hradec (Graz), Maribor, Zagreb, Plitvice, Gospić, Knin, Split, Zadvarje, Vrgorac, Ljubuški, Mostar, Trebinje, Dubrovnik, Metković, Mostar, Jablanica, Prozor, Jajce, Banja Luka, Sitnica, Prijedor, Bosanski Novi, Kostajnica, Zagreb, Maribor, Vídeň, Brno (L. Nachtmann – písemné sdělení).
- 1923 – (22.–26. 8.) Rakousko: přednáška na II. členské schůzi Mezinárodní jednoty pro teoretickou a užitou limnologii v Innsbrucku (ABSOLON 1923).
- 1925 – (červenec – září) Francie: Bellegarde, údolí Rhôny, Lyon, paleolitické naleziště Solutré, Les Gorges du Sierroz, Les Échelles, La Planche, masiv de la Grande Chartreuse: Mont Granier (1933 m), Pas de la fosse, La-Roque-Saint-Christophe, jezera Lac d'Annecy a Lac du Bourget, Gorges de la Bourne, Bourdilles, La Forge du Diable, Les Eyzies de Tayac, La Chapelle-aux-Saints, kras Le Causse de Gramat (Gouffre de Padirac, Gouffre de Réveillon, Les Grottes de Lacave, Grotte du Pech-Merle), skalní město Montpellier-le-Vieux, Causse Noir, Causse Méjean (propast Aven Armand), Le Causse de Sauveterre, Le Causse de Sévérac, Abîme de Bramabiau, Pyrénées-Atlantiques (Bayonne, Grottes d'Isturitz et d'Oxocelhaya, Hasparren, Cambo-les-Bains), Grottes du Loup, Grottes du Roy, Grottes de Betharram, Aquitaine (Lot-et-Garonne), Midi-Pyrénées (Ariège, Tuc d'Audoubert, Montesquieu-Avantès, Grotte des Trois-Frères, Grotte du Mas-d'Azil, Grotte de Niaux, Grotte de Lombrives, Grotte de Sabart, Fontaine de Fontestorbes), Haute-Garonne, Saint-Gaudens, Grotte de Montespan, Lespugue, Aurignac, Salies-du-Salat, Provence-Alpes-Côte-d'Azur (Avignon, Fontaine de Vaucluse, Aven du Jean-Nouveau), Baoussé-Roussé.
- 1926 – (8. 10.–1. 12.) Německo, Francie: přednáška na pařížské Sorboně.
- 1927 – (3. 4.–17. 5.) Alžírsko: kongres A.F.A.S. v Constantine, Alger, Bougie (výzkum jeskyně d'Ali-Bacha typu abri), exkurze na Saharu (Biskra, El Kantara, Touggourt, písčné duny The Grand Erg Oriental). Tunisko: Sousse, Sfax, archeologické naleziště ?Ayn Temassine, solné jezero Chott el Jerid, oázy Gabes, El Hamma, Kebili, Tozeur, Nafta. Polsko: Sjezd slovan-ských geografů a etnografů ve Varšavě. Německo: kongres Mezinárodního antropologického ústavu v Kolíně nad Rýnem. Nizozemí: Haarlem (přednáškový cyklus paleontologického oddělení Teylerova muzea: původní zpráva E. Duboise o nálezech pitekantropů na Jávě).
- 1929–1930 (16. 9.–22. 1.) přednášková turné: Německo (Leipzig, Berlin, Hamburg, Hannover, Göttingen, Dresden) a Španělsko (Barcelona, exkurze do jeskyně Altamira, Madrid aj.).
- 1930 – Německo: mezinárodní archeologický a antropologický kongres v Mohuči; exkurze do Donnersbergu, Wiesbadenu, Faunu a Wallertheimu; mezinárodní Amerikanisten-Kongress v Hamburku; Leipzig, Markkleeberg, Berlin, Trier, Gießen, Runkel-Steeden (jeskyně Wildscheuer), Bonn, Düsseldorf, Neandertal, Kleine Feldhofer Grotte, Balver Höhle, Attendorn (Attahöhle), Münster, Bremen. Belgie: Brussel, Antwerpen, Namur (La Grotte de Spy, Goyet, jeskyně u Furfooz, Rochers de Montaigle, Rochefort, Dinant), Ličge (Les grottes de Fond-de-Forêt, Remouchamp), La grotte du Coléoptère, Ardennes. Rakousko: geologická exkurze do okolí Kremže (Pottenbrunn, Stadtgraben).
- 1931 – (8.–12. 4.) Polsko: antropologický kongres ve Wroclawi. Rakousko: exkurze s glaciologickou tematikou (16. 7.–30. 8.) – Bad Gastein, Ankogel, Prossau, Bockhartsee a Retsee (zhotoveno na 80 fotografií); exkurze po sprašových pokryvech v okolí Kremže. Rakousko, Švýcarsko, Francie, Velká Británie (5. 9.–27. 10.): Bregenz, St. Allen, Appenzell (jeskynný systém

- Wildkirchli), Konstanz, Schaffhausen (Schweizersbild Felsen, Kesslerloch), Zürich, Basel, Basel-Landschaft (Burg Birseck), V. zasedání Mezinárodního antropologického ústavu v Paříži, konference Society of Vertebrate Palaeontology v Londýně; Luton, Ipswich, Cambridge.
- 1932 – Rakousko: Aggsbach, Willendorf, Albrechtsberg (Gudenushöhle), Hollabrunn. Sovětský svaz (28. 8.–6. 10.): mezinárodní antropologický kongres v Moskvě a Leningradě; exkurze (Kyjev, Dněpropetrovsk, hydroelektrárna Dněprostroj, Azovské moře, Vladikavkaz, Kazbegi: sopka Kazbek, Kislovodsk, Pjatigorsk, Stalingrad, lodí po Volze, Volgograd, Omsk, Minsk.
- 1934 – Rakousko: geologické a glaciologické studie (30. 3.–3. 4.) – Steiermark: Mariazell; (4. 7.–2. 8.) – Bad Gastein, Hallstatt. Německo (5.–26. 8.): paleoantropologický kongres Německé antropologické společnosti ve Speyeru, Steinheim an der Murr, Heidelberg, Mauern aj. Francie, Německo, Rakousko (13. 9.–10. 10.): kongres CPF, Congrès préhistorique de France, XI. zasedání v Périgueux; návštěva prehistorických lokalit Dordogne a údolí Vézère u Les Eyzies de Tayac, La Micoque, jeskyně La Ferrasie a La Gravette (Pic Saint Loup), pramen řeky Aach, ponory Dunaje, Tuttlingen, Petersfeld, Jägershaus, Ulm, Bad Gastein, Enzingerboden (1 480 m), Grünsee – Berchtesgadener Land, Rudolfshütte am Weißsee, Mooserboden (2 030 m), Kesselfall, Kitzbühl, Kufstein, Kiefersfelden, Tischobahöhle (Tischofenhöhle).
- 1935 – Belgie (31. 8.–15. 9.): XVI. mezinárodní antropologický kongres v Bruselu, návštěva muzeí (mj. Musée du Congo belge, Tervuren), Huy; d’Omal. Francie: Paris. Německo: Norimberg.
- 1936 – Rakousko (1. 7.–4. 8.): Bad Gastein, Anlaufstal, masiv Ankogel (3 246 m), Saalfelden am Steinernen Meer, Weissbad, jeskyně Lamprechtsofenloch, Vorderkaserklamm, Arturhaus, Kitzbühl, Salzburg, Ille international Quartärkonferenz ve Vídni. Francie (6. 9.–6. 10.): Solutré, Col de la Colombière (1 613 m), kongres v Toulouse, jeskyně Mas d’Azil, Gargas, Bordeaux, Mont-de-Marsan, Brassempouy, Dordogne (jeskynní systémy Lacave, Le Moustier, La Micoque, Abri de Laugerie-Haute, Font-de-Gaume aj.), antropologická konference v Paříži.
- 1937 – Rakousko, Švýcarsko, Francie, Německo (26. 6.–12. 8.): návštěva krasu v pohoří Jura (Gorges du Doubs, údolí řek Loue a Lison, Rhône-Alpes: Ain, Ardèche, Franche-Comté: La Cuisance, Vaud: Orbe) a v Alpách (Sassenage, Gouffre Berger); Provence (Avignon, Les Demoiselles d’Avignon, Pont du Gard, Vaucluse), jeskyně v podhůří Pyrenejí, Mas d’Azil, La Crouzade, Tarbes, Lourdes, d’Arudy, Dordogne, Sainte-Sabine-Born, Les Eyzies, Vézère, Abri de Laugerie-Haute, Solutré, Colombière, Col de Vallauria, Grotte Chabot, St. André, Gorges de la Cèze, Saint-Hippolyte, Atelier Rabanel, Narbonne, Carcassonne, Belestia, Fontaine de Fontestorbes, Château de la Brède, Bergerac, Grotte des Combarelles, Château Haut-Lamouthe, Charente (Villebois-Lavalette, La Rochefoucauld), Cap Blanche. Rumunsko (29. 8.–6. 9.): antropologický kongres v Bukurešti, exkurze do Sinaie aj. Dánsko a Švédsko: přednáškové turné, Uppsala.
- 1938 – Německo, Švýcarsko, Francie (29. 6.–24. 8.): Alpy, Bodamské jezero (Bodensee), Konstanz, Schaffhausen, Zürich, Luzern, Vier Wald See, Interlaken, Lauterbrunnental, vodopády Trümmelbach, Grindelwald, studium ledovce v kaňonu Gletscherschlucht, Reichenbachfall, Bern, Neufchâtel, La Chaux-de-Fonds, La Sagne, Les Ponts-de-Martel, Le Locle, La-Corbatière, Lac des Brenets (Lac de Chaillexon), Pontarlier, Champagnole, Auvergne: Senče, Abri de la Ronde, Lac du Bouchet, Le Puy-en-Velay, La Chavade, Vals-les-Bains, Bois de Paiolive, Nîmes, Montpellier, Perpignan, Tarascon-sur-Ariège, Bédeilhac-et-Aynat, Niaux, Foix, podzemní tok Rivière Souterraine de Labouiche, Mas d’Azil, Les Eyzies, Eyzies-de-Tayac (Grotte de la Mouthe), La Micoque, Terrasson, Marquay (Cap Blanc), Lot-et-Garonne (Grotte de La Borie del Rey), Tarbes, Lourdes, Saint-Pé-de-Bigorre (Grottes de Betharam), Grotte de Saint-Jean-de-Verges, Grotte des Trois-Frères, Massat, Montardit (Grotte de la Gourgue), Col du

Portel, Le Mont Coudon, Andorra, Saint-Just, Haute-Garonne: Château de Montspan, Sare (Les Grottes de Sare), Bordeaux, Meyrals (Grottes de Bernifal), Château Laussel, Périgieux, Teyat, Bourbon-Lancy, Terron, Baume-Les-Dames, Altkirch, Basel, Ravensburg.

Chtěli bychom poděkovat prof. PhDr. Karlu Valochovi, DrSc. (MZM, Ústav Anthropos, Brno) a prof. RNDr. Josefu Ruskovi, DrSc. (Biologické Centrum AV ČR, v. v. i., České Budějovice) za cenné konzultace a připomínky k textu rukopisu. Za pomoc při identifikaci nedatovaných snímků jsme zavázáni PhDr. Jiřímu Pernesovi, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., Praha) a Jánu Lakotovi (Biospeleologica Slovaca, o. z., Košice). Mgr. Lukáši Nachtmannovi (Archiv společnosti Škoda Auto a. s., Mladá Boleslav) děkujeme za poskytnutí archiválií ohledně Absolonovy cesty automobilem L&K.

Literatura

- ABSOLON, K., 1900a: Über zwei neuen Collembolen aus den Höhlen des österreichischen Occupationsgebietes. *Zoologischer Anzeiger* 23, 427–431.
- ABSOLON, K., 1900b: Výzkum jeskyň francouzských Dr. Armandem Viréem. *Sborník České společnosti zeměvědné* 6, 119–121.
- ABSOLON, K., 1903: Untersuchungen über Apterygoten auf Grund der Sammlungen des Wiener Hofmuseums. *Annalen des k. k. naturhistorischen Hofmuseums* 18, 91–111.
- ABSOLON, K., 1904: Propast Macocha na Moravě. Dle výzkumných výprav z roku 1901 a 1903. *Unie. Praha*.
- ABSOLON, K., 1909: Problém podzemních toků Punkvy v dějinném svém vývoji od stol. XVII. do 80. let minulého století. Příspěvek ku historické topografii Moravy. *Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově* 12, 1–127.
- ABSOLON, K., 1913a: Dva nové druhy Arachnidů z jeskyň bosensko-hercegovských a jiné zprávy o arachnofauně balkánské. *Časopis Moravského Musea Zemského* 13, 1–17.
- ABSOLON, K., 1913b: Výsledky výzkumných cest po Balkáně. Část další. *Časopis Moravského Musea Zemského* 13, 361–366.
- ABSOLON, K., 1914a: Výzkumné cesty po Bosně, Hercegovině, Černé Hoře, Dalmácii r. 1912 a 1913. 147 světelných obrazů dle původních snímků. *Klub přírodovědecký v Brně* 14. března r. 1914. Brno.
- ABSOLON, K., 1914b: Výsledky výzkumných cest po Balkáně. Část třetí. *Časopis Moravského Musea Zemského* 14, 216–222.
- ABSOLON, K., 1916a: Výsledky výzkumných cest po Balkáně. Část čtvrtá. *Časopis Moravského Musea Zemského* 15, 242–309.
- ABSOLON, K., 1916b: Z výzkumných cest po krasech Balkánu. S 33 původními obrázky dle snímků a mikrofotografií pí. Marie Absolonové. *Zlatá Praha* 33, č. 48, 574–576; 33, č. 49, 586–588; 33, č. 50, 597–600; 33, č. 51, 609–612; 33, č. 52, 622–624.
- ABSOLON, K., 1923: Hydrobiologisches meiner balkanischen Karstforschungsreisen 1908-1922. Die zweite Mitgliederversammlung findet statt vom 22.–26. August 1923 zu Innsbruck. *Internationale Vereinigung für theoretische und angewandte Limnologie, Vortrag* 25. August 1923. Kiel.
- ABSOLON, K., 1926: O studijní cestě po krasech Francouzských. *Sborník zeměpisných prací věnovaných Prof. Václavu Švamberovi* 1926, 105–114. Praha.
- ABSOLON, Ch., 1927a: Les grandes amphipodes aveugles dans les grottes balkaniques. *A.F.A.S., Compte rendu au Congrès de Constantine 1927 de l'Association Française pour l'Avancement des Sciences*, 13–17 avril 1927, Constantine (Alger), 290–295. Paris.
- ABSOLON, Ch., 1927b: L'Aurignacien trës ancien ou pseudo-moustérien en Moravie. *A.F.A.S., Compte rendu au Congrès de Constantine 1927 de l'Association Française pour l'Avancement des Sciences*, 13–17 avril 1927, Constantine (Alger), 321–327. Paris.
- ABSOLON, K., 1929: Palaeolithická cesta do severní Afriky a na Saharu. *Příroda* 22, 192–196.
- ABSOLON, K., 1930: Cesta na severošpanělskou palaeolithickou stanicí Pindal. *Příroda* 23, 50–53.
- ABSOLON, K., 1935: Otaslavice, eine neue große palaeolithische Station in Mähren mit Quarzitaurignacien. Versuch einer systematisch typologischen Bestimmung der Steinartefakte. *Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C)* 4, 1–46. Brünn.
- ABSOLON, K., 1936: Über Großformen des quarzitischen Aurignaciens der palaeolithischen Station Ondrace in Mähren. *Typologie des s. g. „Gigantolithen“*. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, *Palaeoethnol. Ser. (C)* 5, 1–20. Brünn.
- ABSOLON, K., 1937: Les résultats des nouvelles recherches paléolithiques en Moravie. *Actes du VIe Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique de Bruxelles 1935, VIe Assemblée générale de l'Institut international d'anthropologie, Bruxelles*, 1-8 septembre 1935, 434–444. Bruxelles.

- ABSOLON, K., 1938a: Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. Pracovní zpráva za první rok 1924. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 6, 1–46. Brünn.
- ABSOLON, K., 1938b: Die Erforschung der diluvialen Mammutjägerstation von Unter- Wisternitz an den Pollauer Bergen in Mähren. Arbeitsbericht über das erste Grabungsjahr 1924. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 7, 1–52. Brünn.
- ABSOLON, K., 1938c: Die Erforschung der diluvialen Mammutjägerstation von Unter- Wisternitz an den Pollauer Bergen in Mähren. Arbeitsbericht über das zweite Jahr 1925. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 9, 1–102. Brünn.
- ABSOLON, K., 1939a: Palaeonthologický ústav university v Upsale. Příroda 32, 1–7.
- ABSOLON, K., 1939b: Senče, klassické naleziště z horního pliocénu ve Francii. Příroda 32, 126–150.
- ABSOLON, K., 1941: Fluorescenční mikroskopie. Příroda 34, 81–88.
- ABSOLON, K., 1943: Coleoptera z jeskyň balkánských (Coleoptera cavernicola balcanica). 12. předběžná zpráva. 12. Nota. Příroda 35, 195–229.
- ABSOLON, K., 1944: Dr. Aleš Hrdlička. Příroda 36, 65–75.
- ABSOLON, K., 1945a: Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. Pracovní zpráva za třetí rok 1926. Polygrafie. Brno.
- ABSOLON, K., 1945b: Praehistorický výzkum jeskyně Býčí skály na Moravě na srovnávacím základě. III. kritický příspěvek k poznání praeaurignacienu. Polygrafie. Brno.
- ABSOLON, K., 1946: Přírodovědecký (zoologický) problém nad Dubrovníkem v Jugoslavii. Živočichové, kteří všude jinde při pradávnych rozpadech světadílů vyhnuli. Lidová demokracie 20. října 1946. Brno.
- ABSOLON, K., 1947: Paleoethnologická stavba velikých stredoevropských diluviálních stanic. Příroda 40, 3–7, 25–29.
- ABSOLON, K., 1949: Moravia in Palaeolithic Times. American Journal of Archaeology 53, 19–28.
- ABSOLON, K., 1957: Recherches d'ethnographie préhistorique dans les stations diluviales de Moravie. Mélanges Pittard, Brive, Chastrusse 1957, 5–12.
- ABSOLON, K., 1959: Travunia. Das Schöpfungszenrum von Orjen in den Dinariden. Ein zoologisch-paläogeographisches Problem, vergleichend systematisch und historisch dargestellt auf Grund eigener Forschungsreisen. Nepubl. ms., Archiv Ústavu Anthropos MZM. Brno.
- ABSOLON, K. – SÝKORA, J., 1909: Moravský kras. Album fotografických pohledů z krasu, doprovázené sedmijazyčným úvodem. Český zemský Svaz pro povznesení návštěvy cizinců na Moravě a ve Slezsku. Brno.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R., 1926: Palaeolithický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. První zpráva. Acta Musei Moraviae 24, 1–59.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R., 1928: Palaeolithický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Druhá zpráva za rok 1926. Acta Musei Moraviae 25, 67–111.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R., 1932: Palaeolithický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Třetí předběžná zpráva za rok 1927. Acta Musei Moraviae 26–27, 479–598.
- ABSOLON, K. – KRATOCHVÍL, J., 1932: Peltaeonychidae nová čeleď slepých Opilionidů z jeskyň jihoillyrské oblasti. Příroda 25, 153–156, 206–212, 276–277.
- ABSOLON, K. – LANDROCK, K., 1932: Eine neue eualpine höhlenbewohnende Fliege aus der Herzegowina. Konowia 11, 266–272.
- ABSOLON, K. – STROUHAL, H., 1932: Protonethes ocellatus nov. gen., nov. spec., eine neue Höhlen-Trichoniscide. Zoologischer Anzeiger 101, 17–28.
- ABSOLON, K. – ZAPLETAL, K. – SKUTIL, J. – STEHLÍK, A., 1933: Bericht der čechoslowakischen Subkommission der „The international Commission for the Study of the fossil Man“ bei den internationalen geologischen Kongressen. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftli-

- chen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, *Palaeoethnol. Ser. (C)* 3, 1–32. Brunn.
- ABSOLON, K. - KSENNEMANN, M., 1942: Troglopedetini. Vergleichende Studie über eine altertümliche höhlenbewohnende Kolllebolengruppe aus den dinarischen Karstgebieten. Bericht über eine naturwissenschaftliche Forschungsreise und biospeologische Erforschung der Insel Brač (Brazza) in Dalmatien. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, *Biol. Ser. (B)* 16, 1–57. Brunn.
- ABSOLON, K. - MAŘAN, J., 1947: Příspěvek k poznání geografického rozšíření, systematiky a vzniku druhů rodu *Neotrechus* J. Müll. *Coleoptera cavernicola balcanica*, 14. *Nota. Příroda* 39, 103–120.
- ABSOLONOVÁ, V., 1975: Přednáška pro jubilejní zasedání „Society of Woman Geographers“ ve Washingtonu dne 3. května 1975. *Nepubl. ms., Archiv Ústavu Anthropos MZM. Brno.*
- ANONYMUS, 1913: Moravský kras aneb Dr. Karel Absolon v pravém světle. Společnost pro zachování jeskynních krás v Moravském krasu v Brně. Praha.
- BEDNÁŘOVÁ, V., 1992: Osudy pozůstalosti *Med. Dr. Jindřicha Wankla a PhDr. Karla Absolona*. Sborník Muzea Blansko 1992, 46–49.
- BEIER, M., 1939: Die Höhlenpseudoskorpione der Balkanhalbinsel. Eine auf dem Material der „Biospeologica balcanica“ basierende Synopsis. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Brunn, *Biol. Ser. (B)* 10, 1–83.
- BÉGOUËN, M. C., 1924: Projev díky a obdivu cizích účastníků sjezdu. *Ilustrovaný svět* 2, č. 36.
- BREUIL, H., 1925: Notes de voyage paléolithique en Europe centrale. *L'Anthropologie* 35, 271–291.
- BURKITT, M. C., 1924: Report on the Anthropological Congress Held in Prague Under the Auspices of l'Institut International d'Anthropologie. *Man* 24, 174–176.
- CÍLEK, V., 1993: Karel Absolon v pravém světle aneb o knize, která se do soupisu literatury nedostala. *Speleo* 11, 15–18.
- DEELEMANN-REINHOLD, Ch. L., 1978: Revision of the cave-dwelling and related spiders of the genus *Troglohyphantes* Joseph (Linyphiidae), with special reference to the Yugoslav species. *Dela SAZU, razred za prirodoslovne vede* 23 (6), 1–221.
- DIVÍŠKOVÁ, E., 1997: Stručně o práci „silné čtyřky“ kolem prof. Absolona. *Speleo* 24, 41–44.
- DOKLÁDAL, M., 1957: Profesor Dr. Karel Absolon osmdesátníkem. *Zpravodaj Anthropologické společnosti v Brně* 10, 1–3.
- HIMMEL, J., 2006: Vzpomínky na profesora Absolona. *Speleo* 44, 26–31.
- JELÍNEK, J., 1960: Prof. Dr. Karel Absolon †. *Acta Musei Moraviae - Časopis Moravského muzea, sci. nat.* 45, 265–268.
- KAPLER, O., 1996: Prof. Dr. Karel Absolon ve vzpomínkách. *Speleo* 23, 36–38.
- KETTNER, R., 1961a: Prof. Dr. Karel Absolon mrtev. Sborník Československé společnosti zeměpisné 66, 147–151.
- KETTNER, R., 1961b: Prof. PhDr. Karel Absolon zemřel. *Československý kras* 13, (1960–1961), 163–169.
- KETTNER, R., 1970: Život a dílo prof. dr. Karla Absolona. In: K. ABSOLON ed.: *Moravský kras I*, 11–14. Nakladatelství ČSAV. Praha.
- KLÍMA, B., 1962: Za prof. dr. Karlem Absolonem. *Anthropozoikum* 10 (1960), 7–23.
- KLÍMA, B., 1977: Sté výročí narozenin prof. dr. Karla Absolona. *Archeologické rozhledy* 29, 435–436.
- KOMÁREK, J., 1919: O temnostních Tricladách (Vermes, Turbellaria) z krasů balkánských na základě sběrů Dra. Karla Absolona. *Časopis Moravského Musea Zemského* 16, 255–304.
- KOSTRHUN, P., 2003: Mamutí projekty prof. Karla Absolona. *Archeologické rozhledy* 55, 76–127.
- KOSTRHUN, P., 2006: Karel Absolon a Venuše mezi vinohrady. *Rozrazil* 7/2008, 33–39. http://www.vetrnemlyny.cz/rozrazil/index.php?action=viewcopy&copy_id=26&part_id=68&highlight=Kostrhun
- KOSTRHUN, P., 2007: Třetí expedice Karla Absolona na dno Macochy v roce 1905 v rukopisném deníku učitele Aloise Krále. Sborník Muzea Blansko 2007, 115–133.
- KOSTRHUN, P., 2008: Karel Absolon (1877-1960) and international contacts of Moravian (Czech Republic)

- archaeology between 1918-1938. Session Internationalism and the history of archaeology organized by M. Díaz-Andreu – J. Lech. <http://events.um.edu.mt/eea2008/diaz-andreu.pdf>
- MLEJNEK, R. – MORAVEC, J., 2003: Jeskyně Vjetrenica – biospeleologický fenomén Dinárského krasu. *Speleofórum* 22, 47–51.
- MORAVEC, J., 2010: Chorologický katalog sbírky *Biospeologica balcanica*. <http://biospeleo.blogspot.com/2010/03/chorologicky-katalog-sbirky.html>
- MORAVEC, J. – KOSTRHUN, P., 2010: Travunia - osudy rukopisného díla prof. Karla Absolona o balkánské jeskynní fauně. *Speleofórum* 29, 155–160.
- NONVEILLER, G., 1999: The Pioneers of the research on the insects of Dalmatia. Croatian Natural History Museum. Zagreb.
- OLIVA, M., 1997: Za prof. Karlem Absolonem. *Pravěk* NŘ 7, 463–468.
- OLIVA, M., 2001: Osobnosti vědy a umění na Moravě. Karel Absolon 1877–1960. Moravské zemské muzeum. Brno.
- OLIVA, M., 2002: Slavnostní otevření Památníku prof. Karla Absolona. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 87, 219–220.
- OLIVA, M., 2007: Snahy a prohry prof. Karla Absolona za II. světové války. *Sborník Muzea Blansko* 2007, 133–142.
- OLIVA, M. – KOSTRHUN, P., 2008: Gordon Childe Karlu Absolonovi v roce 1928. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 63, 159–160.
- OLIVA, M. – KOSTRHUN, P., 2009: Obrazy z výzkumu moravského paleolitu. Moravské zemské muzeum. Brno.
- OZIMEC, R. – GOTTSTEIN MATOČEC, S., 2002: The history of biospeleology. In: S. GOTTSTEIN MATOČEC ed.: An overview of the cave and interstitial biota of Croatia. *Natura Croatica* 11 (Suppl. 1), 11–18.
- PRETNER, E., 1976: Geschichte der biospeläologischen Forschungen in Bosnien, Herzegowina und angrenzenden Gebieten von Karl Absolon, Brno. Gekürzt, mit den biospeläologischen Forschungsergebnissen der Nachkriegszeit in Einklang gebracht und mit einem Vorwort versehen. Zur Jahrhundertfeier des Geburtstages (16.vi.1977) Karl Absolons. *Glasnik Zemaljskog Muzeja, prirodne nauke N.S. (Sarajevo)* 15, 243–253.
- PRETNER, E., 1977: Pregled podzemne faune koleoptera Crne Gore. *Glasnik Odjeljenja prirodnih nauka CANU (Titograd)* 2, 91–186.
- PŘIBYL, J., 1976: Sto let prof. K. Absolona. *Československý kras* 28, 6–12.
- RIEDEL, L., 1947: Čtení o profesoru dr. K. Absolonovi. *Globus*. Brno.
- RUBÍN, J., 1977a: Karel Absolon jako geograf a velká osobnost české přírodovědy. *Sborník Československé společnosti zeměpisné* 82, 103–124.
- RUBÍN, J., 1977b: 100. výročí narození přemožitele Macochy. *Lidé a země* 25, 261–264.
- RUSEK, J., 1977: The centennial of Prof. Dr. K. Absolon's birthday. *Revue d'Écologie et de Biologie du Sol* 14, 263–266.
- SKLENÁŘ, K. – SKLENÁŘOVÁ, Z., 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Nakladatelství Libri. Praha.
- STROUHAL, H., 1939a: Titanethes Schiödt. Landasseln aus Balkanhöhlen in der Kollektion „*Biospeologica balcanica*“ von Prof. Dr. Absolon. 6. Mitteilung. *Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Biol. Ser. (B)* 5, 1–34. Brünn.
- STROUHAL, H., 1939b: Landasseln aus Balkanhöhlen, in der Sammlung *Biospeologica balcanica*. 5. Mitteilung: Illyrionethes Verh. und Aegonethes Frankenb. (Zugleich 20. Beitrag zur Isopodenfauna des Balkans). *Mitteilungen über Höhlen- und Karstforschung* 1939, 114–131.
- STROUHAL, H., 1939c: Landasseln aus Balkanhöhlen, gesammelt von Prof. Dr. Karl Absolon. 10. Mitteilung. Zugleich 26. Beitrag zur Isopodenfauna des Balkans. *Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Biol. Ser. (B)* 7, 1–37. Brünn.

- TEYROVSKÝ, V., 1961: Ze vzpomínek na prof. Dr. Karla Absolona. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně 33, 125–129.
- VALOCH, K., 1993: Prof. Karel Absolon a jeho schopnost integrace vědních oborů. Sborník příspěvků z konference MU konané v rámci oslav 750. výročí udělení městských práv Brnu ve dnech 22.–25. září 1993, 210–212. Brno.
- VAŠICA, J., 1917: Ombla v Hercegovině a Dalmácii, největší ponorná řeka světa a velkolepý svět podzemní Omblou vytvořený. Na základě vlastních výzkumných cest z roku 1912, 1913 a 1914 přednáší Dr. Karel Absolon se světelnými obrazy dle vlastních snímků. Národní Jednota v Brně 11. března 1917. Brno.
- WANKEL, H., 1877: Der Bronze-Stier aus der Býčiskála-Höhle. Gerold. Wien.
- WILLMANN, C., 1941: Die Acari der Höhlen der Balkanhalbinsel. Nach dem Material der „Biospeologica balcanica“. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Biol. Ser. (B) 8, 1–80. Brünn.
- ZAJÍČEK, P., 2009: Sto let od objevu Punkevních jeskyní. <http://www.national-geographic.cz/archeologie-a-historie/sto-let-od-objevu-punkevnich-jeskyni-3796/>
- ŽLÁBEK, K., 1960: Vzpomínka na PhDr. Karla Absolona. Zpravodaj Antropologické společnosti 13, 1–2.

SVĚTLOPIS VE SLUŽBÁCH VĚDY

PETRA TRNKOVÁ¹

I.

Na konci 19. století prodělala fotografie obrovský posun, a to jak po stránce technologické, tak společenské. Od osmdesátých let 19. století narůstal velmi rychle počet fotografů-amatérů, kteří věnovali dotyčnému médiu většinu svého volného času. Jeho prostřednictvím zachycovali vzpomínky či předávali a sdíleli své zkušenosti, ale nezdědka se zabývali i možnostmi jeho zdokonalení. Tato společenská skupina se brzy začala také institucionalizovat, což se projevilo především ve vzniku mnoha lokálních fotoklubů. Vedle této společenské roviny byl ovšem neméně důležitý také posun v rovině technologické, o který se zasloužili zvláště profesionálové v oblasti fyziky, chemie a mechaniky. Přesná odpověď na stěžejní otázku po původu světla a objasnění rozkladu stříbrných solí vystavených slunečnímu záření byla zodpovězena až ve třicátých letech 20. století, nicméně už kolem roku 1900 jsou na mnoha úrovních a v celé řadě vědeckých ústavů velmi intenzivně skloňovány termíny jako mikrofotografie, telefotografie, fotogrammetrie, momentní fotografie, rentgenové a infračervené záření či spektrometrie. Paralelně s tím byly hledány i možnosti aplikace zmíněných poznatků – ať už primárně ve fotografii nebo jejím prostřednictvím v rozličných vědních oborech (THOMAS 1997; TUCKER 2006; KELLER 2009; WILDER 2009).

V tomto směru sehrál v kontextu střední Evropy od svého vzniku v roce 1888 klíčovou roli Grafický vzdělávací a pokusný ústav ve Vídni. Těžiskem činnosti instituce byla výuka v oblasti grafických a fotografických oborů, nicméně nepřehlédnutelnou součástí školy bylo i samostatné vědecké pracoviště. Jeho představitelé v čele s Josefem M. Ederem (1855–1944) a Eduardem Valentou (1857–1937) kladli důraz jak na vzdělávání a výzkum, tak – na svou dobu velmi progresivně – na souvztažnost a rozvoj vazeb mezi vědeckým výzkumem a zdokonalováním fotografických procesů. Díky pracovištím jako vídeňský Grafický ústav se začala brzy rozvíjet důležitá výměna informací mezi fotografy, vědci, školami, úřady místní samosprávy a dalšími institucemi. (FABER 2003; GRÖNING 2009).

V českých zemích tehdy, ani později v poválečném Československu, neexistovalo pracoviště plně srovnatelné s Grafickým ústavem, nicméně vídeňským učilištěm prošla či zde dokonce dlouhodobě působila celá řada výrazných osobností, které byly spjaty i s českým či česko-německým prostředím. Kromě samotného Edera, který začínal svou profesní dráhu v Opavě, mezi ně patří např. i neméně věhlasný Ernst Mach (1838–1916), rodák z Tuřan, posléze profesor experimentální fyziky na pražské německé univerzitě. Na vídeňském ústavu Mach realizoval společně se svým synem část experimentů na poli rentgenostereoskopie a krátkodobé expozice.

V českém prostředí byl vztah mezi fotografií a přírodovědnými obory budován hlavně prostřednictvím zdejších polytechnických a univerzitních ústavů. Mezi průkopníky patřili především profesori české polytechniky v Praze Karel Václav Zenger, Vojtěch Šafařík a Karel Kruis, který byl v roce 1899 jmenován prvním profesorem fotografie, a to při ústavu kvasné chemie. Pod vedením Kruisova nástupce Jaroslava Milbauera později vznikl první samostatný Ústav praktické fotografie. Brzy také našla fotografie oficiální uplatnění například i na fyzikálních ústavech v Brně, u Vladimíra Nováka, a v Praze, pod vedením Viktorina Vojtěcha. (BOUČEK 1939)

---

1) MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ

Vztah mezi fotografií a vědními disciplínami přes veškerá úskalí od konce 19. století sílil a fotografické médium našlo v krátké době uplatnění v celé řadě vědních oborů, zvláště přírodovědných. Kolem roku 1900 se stále častěji objevuje nový termín, nad jehož obsahem vyjadřovali mnozí pochybnosti, a tím byla vědecká fotografie. Navzdory frekvenci, s jakou bylo dotyčné sousloví skloňováno, se nejednalo o jasně vymezenou disciplínu, ale spíše o širokou oblast, ve které se potkávala fotografie a vědecký výzkum. Vzhledem k tomu, že fotografie sloužila především coby pomůcka pozorování, případně experimentu, a prostředek záznamu viděného v mnoha oblastech, byla šíře zmíněného pojmu značná. Jakožto pomůcka pozorování a záznamu se fotografie brzy uplatnila v každodenní praxi většiny oborů a dříve či později vytlačila tradiční kresbu. Kromě potenciálu zaznamenávat, ale fotografie také nově dokázala zprostředkovat jevy za hranicí prostého zrakového vjemu lidského oka, jakým bylo například rentgenové či infračervené záření. Tato stránka „vědecké fotografie“ se stala pro mnohé obory do budoucna nepostradatelnou. Kromě schopnosti registrovat a zprostředkovat neviditelné ovšem fotografie nabídla všem badatelům bez výjimky ještě třetí kvalitu, a sice schopnost zprostředkovat úspěchy a objevy badatelů a popularizovat jejich práci. Pro mnohé, včetně Karla Absolona, představoval tento třetí aspekt plnohodnotnou součástí profese a kariéry.

Jednou z vůbec prvních publikací s ambicemi souhrnně postihnout oblast vztahu fotografie a vědeckých disciplín byla kniha uspořádaná pod vedením pražského rodáka Karla W. Wolfa-Czapka *Angewandte Photographie in Wissenschaft und Technik* (1911). Kniha, pod kterou je podepsána celá řada autorů – specialistů v různých vědních oborech, popisuje možnosti aplikace fotografického média ve vědeckém výzkumu. Mezi obory, kterým je v knize věnován velký prostor, patří geologie. Autor stati, Gustav Klemm, tehdy zaměstnanec geologického ústavu hesenského velkovévody v Darmstadtu, jednak upozorňuje na přednosti a možnosti uplatnění fotografie v geologickém výzkumu, ale současně také přibližuje vlastní zážitky a zkušenosti z praxe. Podle Klemma se fotografie už před první světovou válkou velmi úspěšně prosadila v petrologii a petrografii, na rozdíl třeba od mineralogie či paleontologie. V případě mineralogie se zřejmě jednalo o vcelku objektivní příčiny, neboť až do výroby Kodachromu ve třicátých letech byla valná většina fotografické produkce černobílá. Pakliže chtěl autor docílit barevného snímku, měl několik možností, mezi které patřil nejčastěji tzv. autochrom nebo kolorovaný černobílý diapozitiv. V obou případech ale byla věrnost barevné škály velmi relativní, navíc v případě autochromu se jednalo o poměrně nákladnou záležitost. Na rozdíl od mineralogie, v případě paleontologie Klemm poukazuje na tehdejší konzervativnost zdejšího, tzn. střeoevropského prostředí a na neutuchající oblibu tradičních nákresů. (KLEMM 1911) Po první světové válce se zde fotografie s úspěchem uplatnila nejen v paleontologii a mineralogii, ale o něco dřív i v dalších oblastech geologického výzkumu, např. ve stratigrafii či speleologii, a to zvláště v kombinaci se stereoskopií, fotogrammetrií či infračerveným zářením.

Těsný vztah fotografie a přírodních věd na počátku 20. století byl oboustranný a díky nebývalému technologickému posunu z něho těžili jak akademičtí badatelé, tak i průměrní fotoamatéři. Díky tomu si navíc fotografie jako taková vydobyla i vyšší společenskou prestiž, neboť přestala být spojována pouze s portrétní rutinou profesionálních fotografů a s kratochvilným koníčkem amatérů. Ačkoli v tomto procesu sehrály důležitou roli mnohé okolnosti, vztah fotografie a přírodních věd je třeba řadit k těm stěžejním.

II.

V pozůstalosti Karla Absolona se zachovala velmi rozsáhlá fotografická sbírka, jejíž podstatnou část tvoří skleněné kolorované diapozitivy, včetně stereosnímků. Prakticky všechny z těchto fotografií více či méně reflektují šíři Absolonova badatelského zájmu a ukazují, do jaké míry se v

jeho práci protnula fotografie s vědeckým úsilím. Stejně jako mnozí z lidí podobného společenského postavení, i Absolon měl od mládí velmi blízko ke dvěma fenoménům své doby: k amatérské fotografii a k turistice. Fotoamatérské a turistické kluby byly jak u nás tak i v zahraničí tradičně velmi úzce provázány; fotografické kluby dokonce mnohdy vznikaly jako odnož starších turistických spolků. Nemáme sice přímé doklady, které by mapovaly Absolonův aktivní podíl na činnosti zdejších fotoamatérských či turistických spolků, nicméně mnohé indicie naznačují velmi zřetelně, že měl k oběma okruhům velmi blízko (Srov. ABSOLON 1904; 1911).

O tom, jakou roli hrála fotografie v Absolonově vědecké práci, se zachovaly bezprostřední zprávy především v souvislosti s výzkumem Macochy a některých dalších lokalit v Moravském krasu. Podle dnes blíže nedoložených zpráv vznikly první fotografie z oblasti Moravského krasu už v roce 1863, tedy v době tzv. mokrých kolodiových desek. Oproti Absolonově době bylo fotografování na mokré desky v exteriéru nesrovnatelně obtížnější, neboť vyžadovalo přípravu a zpracování fotografického materiálu přímo v terénu. Autorem těchto prvních snímků měl být Absolonův starší kolega a pozdější rival Martin Kříž. (SKOPEC 1963, s. 244)

První zmínka uvádějící do souvislosti fotografii Machochy a výzkum samotného Karla Absolona se objevuje v souvislosti s jeho první expedicí na dno propasti v roce 1901. (ABSOLON 1904, s. 19) Během jednodenního sestupu měl tehdy podle plánu vzniknout co možná největší fotografický soubor. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první výpravu, trvajícím pouhý jeden den, fotografovalo se ve velmi náročném terénu a na skleněné desky formátu 24 x 30 cm, lze předpokládat, že tehdy vznikl jen menší soubor snímků.

Mnohem lépe jsme informováni o využití fotografie v souvislosti s druhým sestupem do Macochy, ke kterému došlo o dva roky později. Poměrně zevrubně situaci popsal sám Absolon. (ABSOLON 1904) Fotografování tehdy bylo svěřeno školnému fotografovi J. Pešinovi – zaměstnanci vyhlášeného pražského fotografického závodu Unie-Vilím. V souladu s předem vypracovaným itinerářem byl pro fotografování vyčleněn celý druhý den expedice. Podle zachovaných fotografií i písemných zpráv víme, že Pešina tehdy – přirozeně s cílem dosáhnout co nejlepší kvality snímků – fotografoval na velkoformátové skleněné desky.

Přestože už byli fotografové na počátku dvacátého století osvobozeni od nutnosti připravovat si bezprostředně vlastní fotografický materiál, bylo fotografování na dně propasti i nadále náročnou záležitostí. Odmyslíme-li obtíže s transportem křehkého fotografického zařízení, tzn. rozměrného fotoaparátu a samotných skleněných desek, komplikovaly vlastní práci fotografa především trvale špatné světelné podmínky. Z tohoto důvodu museli členové výpravy např. omezit i rozdělávání volného ohně a vyvarovat se tak zakouření relativně stísněného prostoru se špatnými rozptylovými podmínkami. To vše vyžadovalo především velmi pečlivé přípravy co do výběru lokalit a vhodné světelné situace. Nezbytnou součástí fotografovy přípravy se tak stal zřejmě i první den po sestupu do propasti, který bylo třeba věnovat pečlivému pozorování světelných podmínek a výběru vhodných záběrů. K fotografování Pešina použil tehdejší novinku – tzv. Sandellovy desky, což byl ortochromatický materiál, který lépe zachycoval světelnou škálu a na výsledném obraze tak nabízel jemnější škálu šedi. Navíc se jednalo o desky, které byly opatřeny třemi vrstvami fotografické emulze a lépe tak pohlcovaly světelné paprsky a zabraňovaly nechtěným sekundárním efektům světla na negativu. Podle Absolonových slov trvaly některé expozice až jednu hodinu, což mohlo v kombinaci s nechtěnými světelnými efekty značně komplikace. Na druhou stranu měla ale dlouhá expoziční době i značné přednosti.

Právě díky tomuto způsobu fotografování mohlo být v temných jeskynních prostorech zaznamenáno i to, co jinak lidské oko snadno přehlédlo a co by se tak do pouhého nákresu nedostalo.

Paralelně s Pešinou dokumentoval výpravu i další z členů expedice – suplující profesor přírodopisu v Boskovicích František Straňák. Coby nadšený fotoamatér nejspíš fotografoval bez stativu na menší formát a mohl pracovat nejen pohotověji, ale také se dostat do míst, která byla pro Pešinu nedostupná.

Tato i další Absolonovy výpravy do nitra Moravského krasu se v mnohém podobají expedicím do tropických oblastí nebo za severní polární kruh, kterých na konci 19. století utěšeně přibývaly. Fotografie velmi podobné těm z Absolonovy pozůstalosti se zachovaly například v souvislosti s výpravami Roalda Amundseny. Předcházely jim neméně složité přípravy včetně zajištění nezbytných finančních prostředků. V této fázi Amundsenovi velmi dobře sloužila jeho přednášková činnost zahrnující i projekce diapositivů z předešlých výprav. Fotografie z jeho expedic v mnohém připomínají fotografie z výprav Karla Absolona: obdobným způsobem přibližují většině lidí jinak nedostupnou krajinu, pozoruhodné přírodní detaily, život expedice i členy výpravy v akci a v obou případech se do fotodokumentace promítly také značně romantické představy obou „dobyvatelů“ neprobádaného území.

III.

Stejně jako v případě Amundseny a mnoha dalších badatelů, kteří se těšili značné popularitě, i v práci Karla Absolona zaujímala významný podíl prezentace výsledků badatelské činnosti. V této souvislosti se staly nepostradatelnou pomůckou skleněné kolorované diapositivity, ať už šlo o publikum stávající z laické či odborné veřejnosti.

Komentovaná projekce diapositivů byla na počátku 20. století snad nejpopulárnější metodou prezentace vědy a výzkumu a s narůstajícím počtem fotoamatérů i oblíbeným prostředkem sdílení osobních cestovatelských zážitků. Na dlouhou dobu toto schéma zastínilo i jinak mnohem atraktivnější filmové projekce. K veřejné projekci diapositivů tehdy sloužila laterna magika, ve zdejším prostředí běžně nazývaná sciopikon. Zvláštní zásluhu na popularizaci projekce diapositivů měly zejména kluby fotoamatérů, pro které se staly „projekční večery“ mnohdy alfou a omegou existence klubu. Přednášky byly zpočátku přístupné pouze členům klubu a hostům – zpravidla rodinným příslušníkům, nicméně později je mohla navštěvovat i širší veřejnost. V rámci fotoklubů se přednášky a projekce často týkaly fotografické techniky, nových postupů a materiálů, případně teorie a historie umění, ale velký prostor zaujímala i témata místopisná. Pod vlivem nadšení a všeobecné obliby diapositivů jednak začaly vznikat specializované diapositivní kroužky a brzy se také rozvinula průmyslová výroba a obchod s hotovými diapositivními cykly. Diapositivity přestávaly být výhradní záležitostí seriálních amatérů a začaly se stávat součástí odborných prezentací, veřejné osvěty i školního vyučování.

Jedním z největších propagátorů diapositivů a projekčních večerů v českém prostředí byl fotoamatér Karel Dvořák (1859–1946) – výrazná osobnost českého fotoamatérského hnutí a dlouholetý člen Klubu českých turistů. Dvořák začal fotografovat kolem roku 1887 a po většinu svého života se pak specializoval na místopisná a etnografická témata, z nichž mnohá nacházel na jižní a střední Moravě. Právě Dvořák stál v roce 1897 u zrodu diapositivního kroužku Českého klubu fotografů amatérů v Praze, tehdy nejsilnější fotoamatérské instituce u nás, a je pravděpodobné, že jeho nadšení pro projekce kolorovaných diapositivů inspirovalo nebo alespoň povzbuzovalo Karla Absolona, s nímž se znal a který jej naopak zasvětil do tajů Moravského krasu. Sám Dvořák vytvořil rozsáhlý konvolut diapositivů, které prezentoval v rámci stovek tematických přednášek.

Diapositivity, zpravidla skleněné, se tehdy vyráběly z původních negativů. Až do výroby prvních barevných transparentních snímků ve třicátých letech se pro zvýšení atraktivity obrazu dia-

pozitivní desky velmi často ručně dobarvovaly. Výroba kolorovaných diapozitivů byla poměrně náročnou záležitostí vyžadující jak znalosti, zkušenosti a zručnost. Velmi snadno se nešetrným nanesením barvy snímek nevratně poškodil. Fotoamatéři proto svěřovali tuto práci raději do rukou specializovaných profesionálů. Jak snadno bylo možné diapozitiv barvou pokazit, je patrné i na několika snímcích z Absolonovy pozůstalosti. Alternativou kolorovaných diapozitivů mohl být tzv. autochrom – první přímý barevný proces, který se uplatnil v praxi. Výroba autochromu ovšem byla nesrovnatelně nákladnější a málokterý vědec by si mohl dovolit tak podrobnou dokumentaci své práce, jako tomu bylo v případě černobílých a až dodatečně kolorovaných snímků, ke kterým bylo navíc i relativně snadné vytvářet duplikáty.

Uplatnění fotografie v rámci vědecké činnosti zaznamenalo v první třetině 20. století obrovský posun, a to i přesto, že některé obory i řada jednotlivců zůstávala věrná tradiční tužce a papíru. Většina badatelů, včetně přírodovědců, se netrápila zkoumáním podstaty fotografického procesu či jeho zdokonalováním, nicméně fotografii coby pomůcku pozorování a záznamu začali používat s naprostou samozřejmostí. Zvláštní úloha byla fotografií vymezena v okamžiku prezentace badatelské práce a vlastní osoby. Výsledkem těchto změn se staly rozsáhlé fotografické konvoluty obsahující sta až tisíce položek, jako je tomu v případě souboru z pozůstalosti Karla Absolona. Adekvátnost fotografického záznamu oproti nákresu mohla být v řadě případů nadále zpochybňována, nicméně množství, v jakém byly fotografie produkovány a distribuovány, nemohla klasická kresba konkurovat.

Literatura

- ABSOLON, K. 1904: Propast Macocha na Moravě. Dle výzkumných výprav z roku 1901 a 1903. Klubu českých turistů, Praha.
- ABSOLON, K. 1911: Zeměpisné výzkumy vykonané v krasu moravském roku 1904–1911. Praha.
- BOUČEK, J. 1939a: Podíl české vědy na celkovém vývoji fotografie v Evropě. Zdeněk Wirth (ed.), *Sto let české fotografie*, s. 33–36. Praha.
- BOUČEK, J. 1939b: Fotografie ve službě věd přírodních a technických. Zdeněk Wirth (ed.), *Sto let české fotografie*, s. 59–60. Praha.
- FABER, M. 2003: Josef Maria Eder and the scientific Photography 1855–1918. In Monika Faber – Klaus A. Schröder (eds.), *The Eye and the Camera. The Albertina Collection of Photographs*, s. 142–154. Paris.
- GRÖNING, M. 2009: "Fast ein Spiel des Zufalls geworden...": Die wissenschaftliche Fotografie bei Josef Maria Eder. In Corey Keller (ed.), *Fotografie und das Unsichtbare. 1840–1900. Albertina*, s. 65–72. Wien.
- KELLER, C. (ed.) 2009: *Fotografie und das Unsichtbare. 1840–1900. Albertina*.
- KLEMM, G. 1911: Mineralogie und Geologie. In Karel W. Wolf-Czapek, *Angewandte Photographie in Wissenschaft und Technik*, část I., s. 85–100. Berlin.
- SKOPEC, R. 1963: Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku. Praha.
- THOMAS, A.. 1997: *Beauty of Another Order: Photography in Science*. Yale University Press, New Haven.
- WIRTH Z. 1939: Fotografie ve službě věd historických. In Zdeněk Wirth (ed.), *Sto let české fotografie*, s. 51–53. Praha.
- TUCKER, G. J. 2006: *Nature Exposed: Photography as Eyewitness in Victorian Science*. The J.Hopkins University Press, Baltimore.
- WILDER, K. 2009: *Photography and Science*. Reaktion Books, London.

**KATALOG FOTOGRAFII KARLA ABSOLONA Z CEST
BALKÁN
MORAVSKÝ KRAS
FRANCIE**

BALKÁN

Obr. 2. (13-045) Bosenský guslar vypráví tradiční formou balkánské hudby dlouhé epické příběhy z válečných tažení proti Turkům či z období osmanské nadvlády. Sarajevo 1912.

Obr. 3. (13-049) Život na planinách, pravděpodobně 1912.

Obr. 1. (13-018) Výslech zadržených černohorských civilistů. Vpravo poručík pěšího pluku je oblečen do polního stejnokroje barvy štičí šedi, na levé straně čepice má připevněnou jedlovou větvičku a nad náprsní kapsou, krytou trojicí chlopní, nese stužky vyznamenání. Jeho uniformu doplňuje výzbroj v podobě šavle pro důstojníky pěchoty vzor 1861 zakončené zlatým třapcem. Po jeho pravici stojí šikovatel polního četnictva s rukávovou páskou v císařských barvách (žlutá – černá – žlutá) bez nápisu. Pozornost si zaslouží samotný rukáv saka ozdobený uherskými doplňky, tzv. „uzly“ – vitez-kótez typickými pro honvédske husarské pluky. Pravděpodobně štábní šikovatel diktuje sedícímu písaři výpovědi zadržených. Všichni tři důstojníci nosí přes šněrovací kotníkové boty kožené kamaše. U polního stolu sedí příslušníci bosensko-hercegovského pěšího pluku, což je patrné z jejich pokrývek hlavy zvaných fezy. Vlevo u stolu stojí vojenský duchovní v důstojnickém stejnokroji. Zády otočený poddůstojník je oblečen do saka letního provedení s uzavřeným přeloženým límcem a do standardních kalhot a ovinovaček v barvě polní šedi. Hnědý kožený opasek nese pouzdro na malou pistoli ráže 7,65 mm. Černá Hora, Krivošije, léto 1917.

Obr. 4. (13-069) Na svatební cestě Karla Absolona s chotí Marií rozenou Marvánkovou po Benátku v létě 1908. Na snímku vidíme kotviště rybářských lodí v jednom z mnoha kanálů městečka Chioggia zvaného Malé Benátky v provincii Venezia, Itálie. – Na počátku 20. století lákala Chioggia svou malebností řadu turistů a tím pádem i amatérských fotografů. Podobně oblíbená byla i další svou starobylostí velmi pitoreskní městečka na pobřeží Jadrana, např. Grado nebo Rijeka.

Obr. 5. (13-105) Krasová planina s četnými uzavřenými závrti mísovitého či nálevkovitého tvaru je názorným příkladem úplného krasu – holokrasu západní Bosny, 1922.

Obr. 6. (14-066) V lese pralesovitého typu u Crkvice v Krivošiji, 1913.

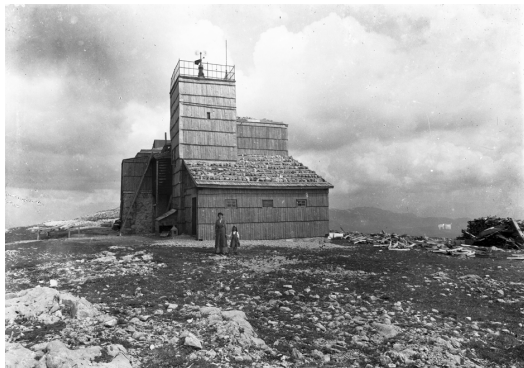
Obr. 7. (14-069) Na výzkumných cestách po Krivošiji. Uprostřed Marie Absolonová.

Obr. 8. (14-110) Putování po Krivošiji za doprovodu pohraniční stráže.

Obr. 9. (17-11) Kustod Viktor Apfelbeck s dr. K. Absolonem v jednom z pavilonů sarajevského Zemského muzea, 1914.

Obr. 10. (34-023) Meteorologická stanice na Bjelašnici (2066 m). Zde byl pozorovatelem Cyril Setnik, soukromý sběratel hmyzu cukrovarníka O. Leonharda, 1912.

Obr. 11. (34-026) Železniční stanice Ivan u Rastelice s tunelem v nitru Ivan planiny, říjen 1908.

Obr. 12. (34-041) Kanjon Prače, vpravo Jahorina planina, září 1908.

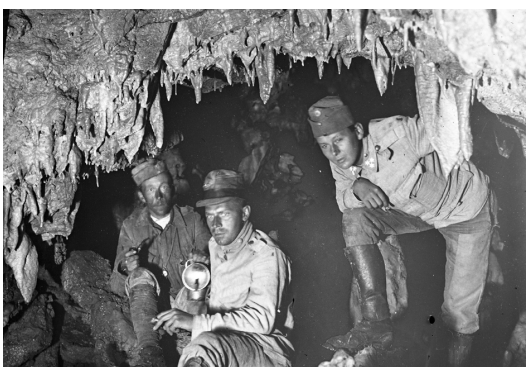
Obr. 13. (34-068) Baščaršija pod Starim Gradom (centrální tržiště), Sarajevo, září 1908.

Obr. 14. (34-110) Na IX. výpravě automobilem s kolegy ze „silné čtyřky“ T. K. Diviškem a ing. V. Brandstätterem a Dr. K. Zapletalem, srpen 1922.

Obr. 15. (34-149) Na hranicích, 1922.

Obr. 16. (35-031) Z výzkumů jeskynních systémů na Popově polji, 1912.

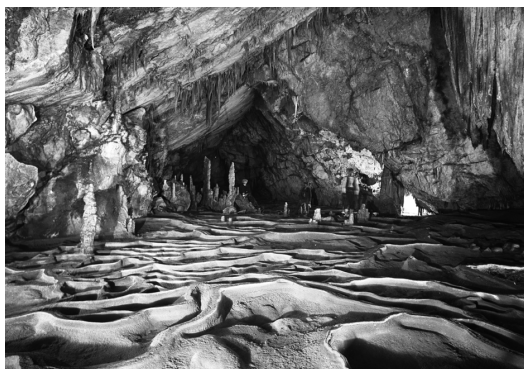
Obr. 17. (35-092) Krasová oblast ponorné řeky Zalomka v jižní části Nevesinjsko polje, 1920.

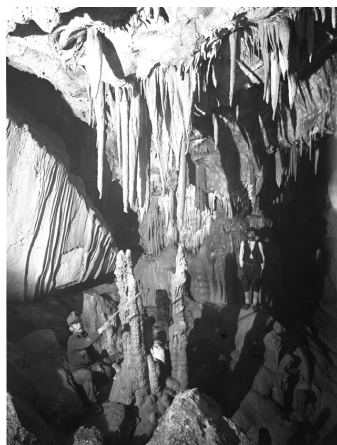
Obr. 18. (35-095) S povozem. Na voze sedí Valérie Absolonová, 1920.

Obr. 19. (36-065) Otevřený jícen propasti Plišivica, východně od vsi Pražnice, Brač, září 1913.

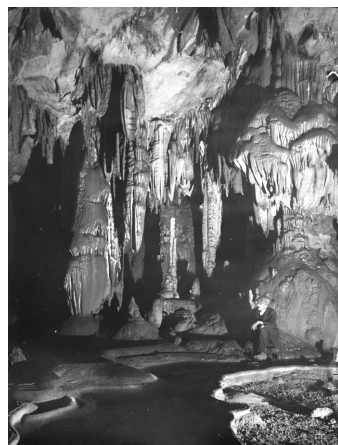

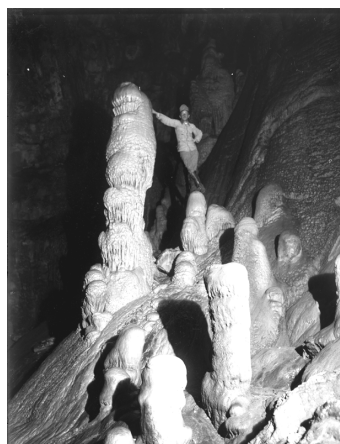
Obr. 22. (36-190) Interiér jeskyně Kali pečina s unikátní sintrovou výzdobou, 4. 8. 1912.

← Obr. 20. (36-177) Kali pečina u Grebci, asi 9 km severně od Dubrovnika, 4. 8. 1912.

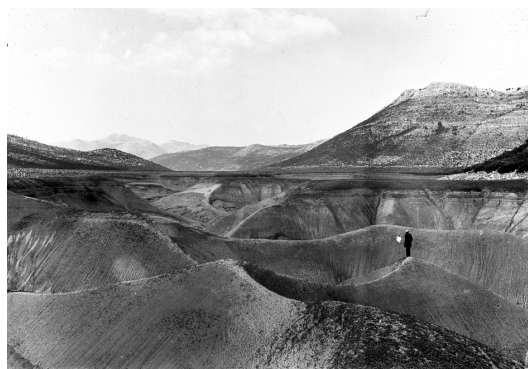
→ Obr. 21. (36-187) Krápníková výzdoba v jeskyni Kali pečina, 4. 8. 1912.

Obr. 23. (36-191) Stalagmity v jeskyni Mrcine, Grebci, 27.7.1912. Do snímků skalních a krajinných útvarů, jejichž rozměry by nebyly jinak zjevné, fotografové-geologové obvykle komponovali lidskou postavu, právě s cílem naznačit divákovi o jak rozměrný objekt se ve skutečnosti jedná.

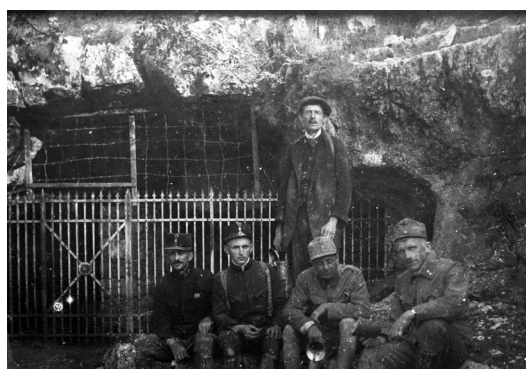
→ Obr. 25. (37-016) Ponikva - nachází se při vyústění přírodního říčního koryta Trebišnjice pod horou Klek na Popově polji, 1913.

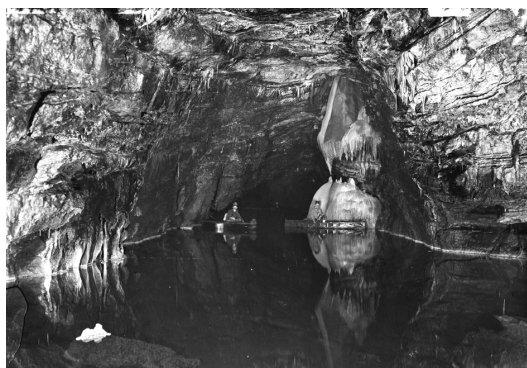
Obr. 26. (37-017) Popovo polje pod Turkoviči, 1913.

Obr. 24. (37-015) Crnolja - propastovitý ponor s působivým vchodem na severozápadním okraji Popova polje pod vrchem Vjetrenik, 12. 8.1913.

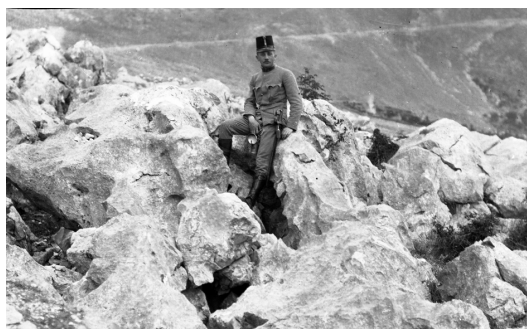
Obr. 27. (37-029) Před vchodem do jeskyně Vjetrenica. Karel Absolon (stojící), Kurt von Arenstorff (zcela vlevo) s vojákem Matulíkem a dalšími dvěma infanteristy z pěšího pluku garnisony v Trebinji, 1913.

Obr. 28. (37-042) Na rozlehlém jezírku II ve Vjetrenici, asi 1,5 km od vchodu. Foto M.Absolonová, 1913.

Obr. 29. (37-045) Na hercegovinsko-černoehorských hranicích v krasové oblasti Grahovo nedaleko pohraniční vsi Klobuk, 22. 7.1912.

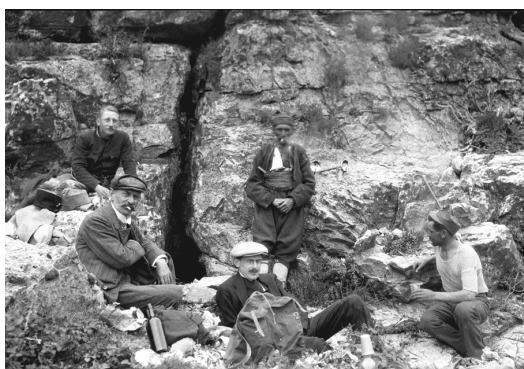
Obr. 30. (37-059) Průkopnické výzkumy jeskyní v jv. Hercegovině. Na snímku c.k. nadporučík Kurt z Arenstorffu na škrapech Popova polje u Trebinje v roce 1913.

Obr. 31. (37-067) Místní dobrovolníci dohlíží na veřejný pořádek v ulicích Trebinje v jižní Hercegovině. Mají široké kožené pásy – bensiláhy a křesadlové pistole. V pozadí u vchodu je sledují rakouští vojáci, 1912.

Obr. 32. (37-075) Muslimské děti si hrají u jednoho z obchodů – dučanu na městské periferii v Trebinje, Hercegovina 1912. Jedna z mála skutečně spontánních fotografií z celého konvolutu...

Obr. 33. (37-088) Památný snímek lokálního Höhlenforscherklubu z r. 1912. K. Absolon (vpředu uprostřed) s Lucijanem Matuličem (vlevo), c.k. nadporučíkem Kurtem von Arenstorff, sluhou Milánem Kruljem a jeho druhem.

Obr. 34. (37-101) Estavela – krasový pramen Vrelo Lučac nedaleko osady Poljice Gornje na Trebinském polji v jižní Hercegovině slouží místním obyvatelům jako studna na pitnou vodu a domácím zvířatům jako napajedlo. Dr. Absolon v okolí estavely objevil pro vědu novou ploštěnku *Phagocata illyrica* (Komárek, 1919) a rovněž značné množství podzemních kaprovitých ryb *Delminichthys ghetaldii* (Steindachner, 1882) a ocasatých obojživelníků – macarátů jeskynních (*Proteus anguinus* Laurenti, 1768), 30.7.1913

Obr. 35. (37-119) Přívoz na řece Trebišnjica u Trebinje. Za ním dva vodní mlýny.

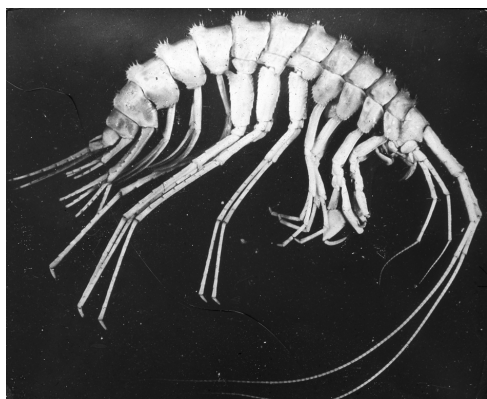
Obr. 37. (37-125) Rozvodněná Trebišnjica na Popově polji.

Obr. 36. (37-123) Řeka Trebišnjica u Trebinje.

Obr. 38. (95-023) Na IX. výpravě autem do Bosny, 1922.

Obr. 42. (97-003) Jeden z nejdůležitějších objevů Dr. K. Absolona – největší evropský sladkovodní korýš z řádu různonožců (Amphipoda) *Niphargus balcanicus* (Absolon, 1927). Mikrofotografie zažívala zvláště ve dvacátých a třicátých letech 20. století obrovský rozmach. V této době se nejen výrazně zdokonalila mikroskopická a fotografická technika, ale pomalu se začala prosazovat i v oborech, které se na ní dosud dívaly s velkou nedůvěrou.

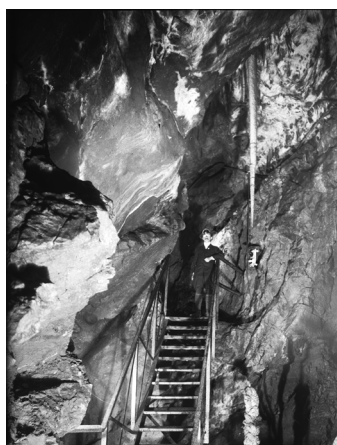
MORAVSKÝ KRAS

Obr. 43. (1-19) Slavobrána před Punkevními jeskyněmi.

Obr. 45. (2-018) Výtok Punkvy po zpřístupnění jeskyně v roce 1921.

Obr. 44. (1-29) „Strážce“ v Punkevních jeskyních.

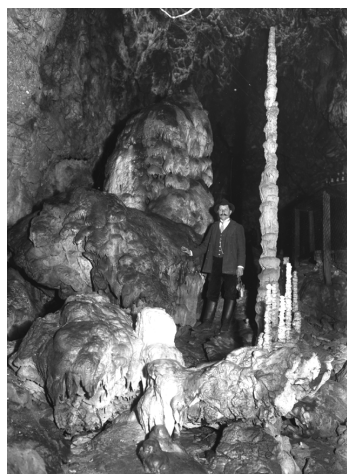
Obr. 46. (2-032) Otevření upravené Salmovy stezky z Pustého žlebu na Macochu.

Obr. 47. (2-049) Silnice v Pustém žlebu.

Obr. 48. (2-061) Výzkum propasti U obrázku v Pustém žlebu.

Obr. 49. (2-087) Průvodce v Kateřinské jeskyni.

Obr. 50. (2-103) Pařez porostlý plstnatečkem severským (*Climacocystis borealis*).

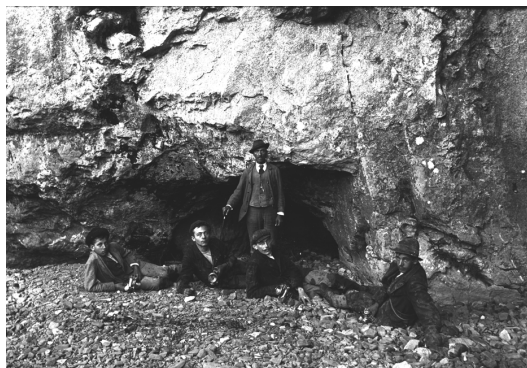

Obr. 51. (2-126) Převís v Suchém žlebu.

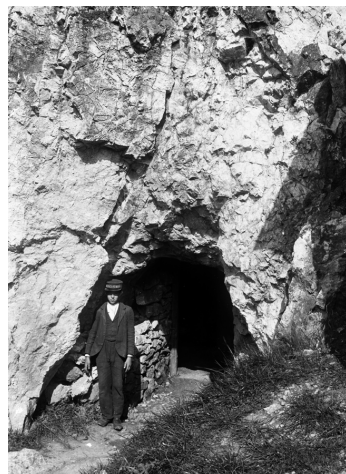

Obr. 52. (3-03) Vintoky u Ostrova.

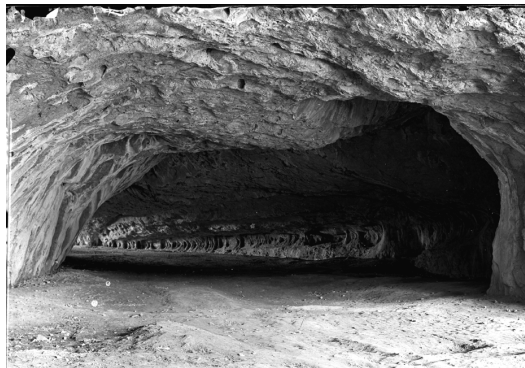
Obr. 53. (3-071) Klusák, Student Karel Absolon a jeho „skalní duchové“ u Sloupských jeskyní kolem r. 1900. Zleva Sedlák jun., Zukal, Absolon, Klusák jun., stojící Klusák sen.

Obr. 54. (3-076) Vchod do Šošůvecké jeskyně s pikolínkem z hotelu Broušek.

Obr. 55. (3-083) Jeskyně Kůlna a poutní kostel ve Sloupu.

Obr. 56. (3-088) Vnitřek jeskyně Kůlny před válečnými úpravami.

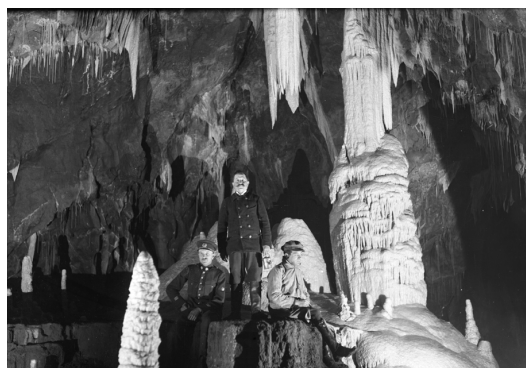
Obr. 57. (3-094) Sloupský chrám od Hřebenáče.

Obr. 58. (3-112) Starý vchod do Sloupských jeskyní.

Obr. 59. (4-102) Vrtná souprava u Punkevních jeskyní.

Obr. 60. (4-111) Uniformovaní průvodci u Husova sloupu v Masarykových dómeh na podzemní Punkvě.

Obr. 61. (5-011) Zatopený vchod do Slupských jeskyní.

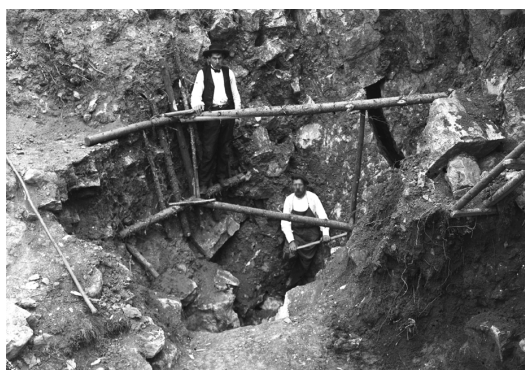
Obr. 62. (5-030) Autobusy u blanenského nádraží.

Obr. 63. (5-040) T. K. Divíšek, VI. Brandstätter a VI. Ondroušek u lokomobily před Rasovnou v r. 1935.

Obr. 64. (5-046) Hašení požáru v Městikádi 7. 2. 1934.

Obr. 66. (5-068) Otvírka závrtu v Městikád' v r. 1912. – možná něco krátce o Městikádi?

Obr. 68. (5-105) Vl. Brandstätter, T. K. Divíšek ve skafandru a jeho žena v Punkevních jeskyních.

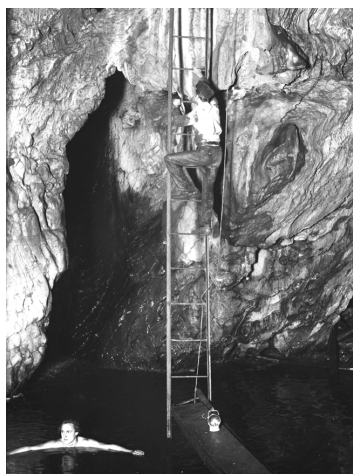
Obr. 65. (5-061) Turistický omnibus Blansko-Macocha.

Obr. 67. (5-103) Z vodních dómů Punkevních jeskyní vyplouvají první turisté.

Obr. 69. (6-002) Trpaslík s putnou u výtoku Punkvy.

← Obr. 70. (6-055) Akvabely T. K. Diviška na dně Rudického propadání.

→ Obr. 72. (7-067) – Věhlasný francouzský speleolog E. A. Martel s chotí na dně Macochy, 1914.

Obr. 71. (6-080) Skupina odvazníků v jeskyňářské chatě.

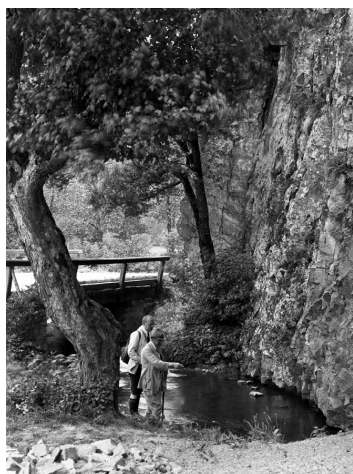
Obr. 73. (16-029) Cestou k Rudickému propadání.

Obr. 74. (16-041) Sběr borůvek.

Obr. 75. (16-077) Tuláci v jeskyni Kostelík.

← Obr. 76. (16-087) Výtok Jedovnického potoka v Josefovském údolí.

→ Obr. 77. (25 – 001) Městikád' po požáru 7. 2. 1934.

Obr. 78. (25 – 009) Otvírka Městikádě, financovaná a v beznadějně situaci i rázně ukončená firmou Sigmund.

Obr. 79. (25-041) Spouštění potápěče do sifonu na podzemní Punkvě. – Ať už z důvodu špatných světelných podmínek nebo stísněnosti prostoru byly mnohé „momentní“ snímky, jako např. tento, nutně aranžovány, pakliže se měli na fotografii objevit všichni zúčastnění.

← Obr. 80. (52b-001) To nejlepší z Moravského krasu.

Obr. 81. (52b-002) Rudický větrák.

Obr. 82. (52c-013) První potápěčské pokusy na dně Macochy r. 1921. Zleva V. Brandstätter, potapěč E. Buršík, K. Absolon, T. K. Divíšek.

Obr. 83. (85-039) – Sigmundi z Lutína spouštějí čerpadlo Nautilu do Zlého sifonu na Punkvě za Macochou.

Obr. 84. (56-020) Vrtací stroj na dně Macochy.

Obr. 85. (56-034) Můstek nad macošským jezírkiem.

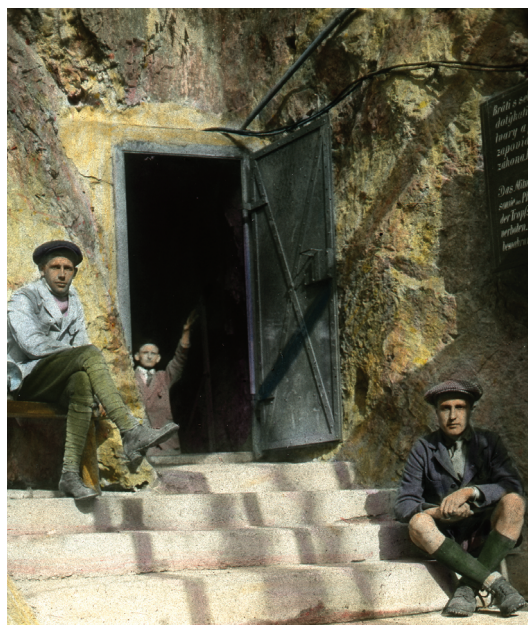
Obr. 86. (57-015) Vyvážení rubaniny z odvodňovací štoly r. 1928.

Obr. 87. (57-038) Kompresor na dně Macochy.

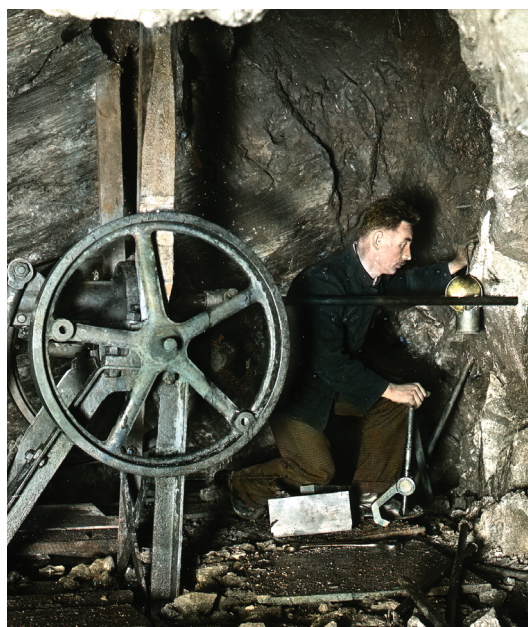
Obr. 88. (57-040) Agregát před výtokem Punkvy.

Obr. 89. (58-017) Starý horní vchod do Punkevních jeskyní.

Obr. 90. (59-023) Kovový žebřík na dno Macochy, později přenesený do Rudického propadání. (ví se, jak byl zhruba dlouhý?)

Obr. 91. (84-026) Obsluha vrtacího stroje.

Obr. 92. (84-050) Ležení Absolonovy druhé expedice na dno Macochy, r. 1903.

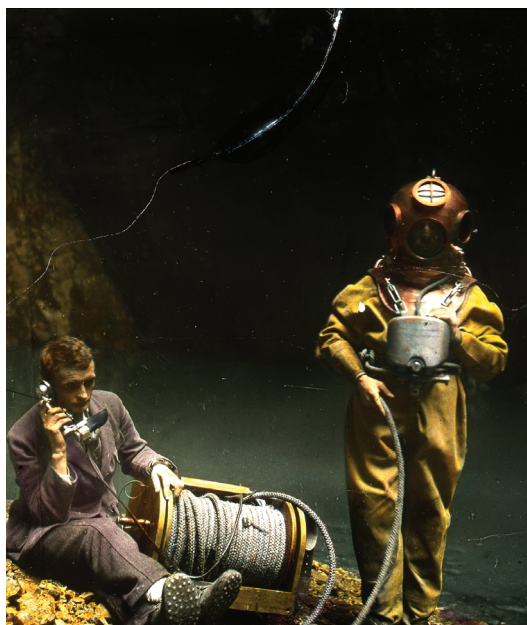

Obr. 93. (85-055) Ražení odvodňovací štoly z podzemní Punkvy do Pustého žlebu v letech 1928-1929.

56-043 Blanenské nádraží.

84-003

84-011

FRANCIE

Obr. 94. (30-009) Jeden z přírodních tunelů u Minerve v jihofrancouzských krásech.

Obr. 96. (30 092) Skalní převis Lau-gerie Haute v Périgordu s dlouhým sledem paleolitických vrstev.

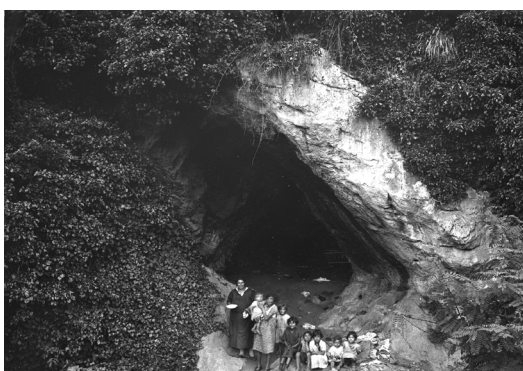
Obr. 98. (31 062) Jeskyně Montfort v Pyrenejích, patří hojně navštěvovaná místními vesničany.

Obr. 95. (30 066) Nedaleko přírodního mostu Pont d'Arc na řece Ardčche v Provenci byla objevena slavná Chauvetova jeskyně s pravěkou obrazárnou.

Obr. 97. (30 030) Skalní převis (abri) v údolí poskytoval přístřeší lidem ze starší doby kamenné. – Laikovi může fotografie svou kompozicí asociovat spíše romantickou krajinu a umělecké ambice fotografujícího, než bohaté archeologické naleziště pod převisem.

Obr. 99. (31 072) Tunelovitou jeskyní Mas d'Azil, kde žili lidé mladšího a pozdního paleolitu, protéká říčka a mohou jí projíždět i autobusy.

Obr. 100. (31 078) Opačný vchod jeskyně Mas d'Azil v Pyrenejích.

Obr. 101. (61 045) Údolí řeky Tarn nad Château de Castelbone v kraji Causses v jižní Francii.

Obr. 102. (64 022) Červené útesy u Grimaldi na italské Riviéře skrývají četné jeskyně s paleolitickými pohřby.

Obr. 103. (64 027) Výhled z jeskyně Lombrive na pyrenejské údolí. – Výhledy z jeskyně do volné krajiny patřily kompozičně mezi zvláště oblíbené. Svědčí o tom nejen Absolonova fotografická sbírka, ale i mnohé jí podobné. Fotograf v těchto případech nutně narážel na problém s protisvětlem v temném prostoru, kdy bylo často třeba použít i zábleskového osvětlení. Diváckou kvalitu takovýchto snímků často zvyšovalo dodatečné kolorování.

Obr. 104. (76 043) Skalisko nad Le Moustier se sídlištěm neandertálců a hrobem neandertálského mladíka.

Obr. 105. (76 044) Horní jeskyně v Le Moustier, Dordogne.

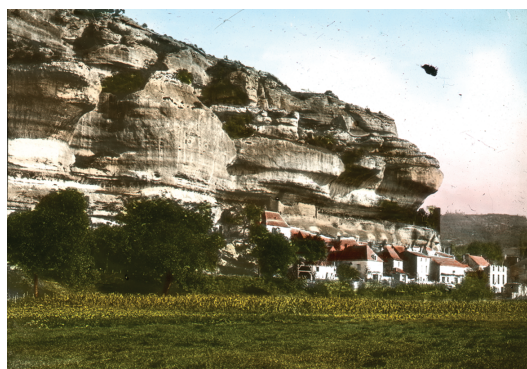
Obr. 106. (77 027) Osvěžení v krasové vyvěrače.

Obr. 107. (77 111) Průsmyk Col du Tourmalet pod Pic du Midi v Pyrenejích.

Obr. 108. (78 043) Skalní útes s malovanou jeskyní Font de Gaume u Les Eyzies v Dordogni.

Obr. 109. (78 079) Skály v Les Eyzies, pod nimiž se nachází Národní muzeum prehistorie.

Obr. 110. (79 094) Abbé Bayol s K. Absolonem před jeskynním obydlím v jižní Francii.

Obr. 111. (79 095) Archeologicky bohatá jeskyně La Salpêtrière, vzadu římský akvadukt Pont du Gard.

Obr. 112. (80 035) Historické náměstí jednoho z městeček na krasové planině ve Španělsku.

Obr. 113. (86 002) Celkový pohled na Růžové skály v Grimaldi.

Obr. 114. (86 011) Majestátní údolí krasové řeky Tarn s meandrující silnicí.

Obr. 115. (86 035) Krasová vyvěračka Bramabiau („řvoucí býk“) v dep. Lozčre.

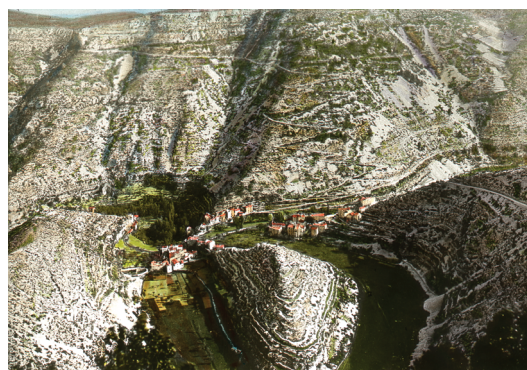
Obr. 116. (87 055) Legendární skála v Solutré, z níž měla být v paleolitu shazována celá stáda koní (nyní je tento názor opuštěn). – Bohužel, v některých případech kolorování fotografií moc neprospělo a po výtvarné stránce ji posunovalo z roviny řemeslné zručnosti spíše do oblasti kýče; zvláště problematické bývaly v tomto směru větší plochy jasné oblohy.

→ Obr. 117. (88 026) Vozovka v horách.

Obr. 118. (89 021) Silnice ve skalách.

Obr. 120. (91 008) Krasové říční údolí s meandrem.

Obr. 121. (91 038) Líbezná krajina Centrálního masívu s hradem a rozptýlenou zelení.

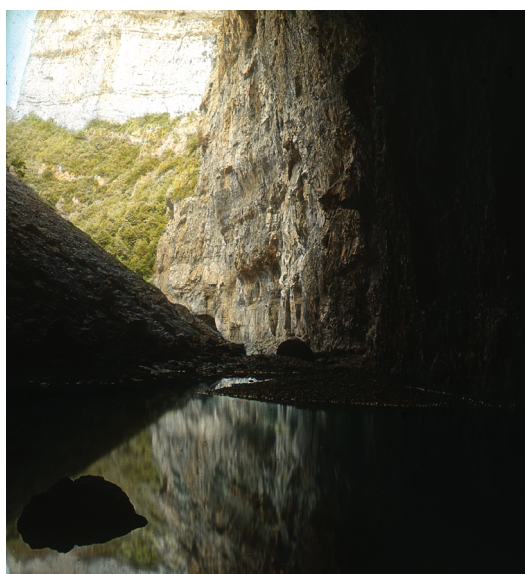
Obr. 119. (90 066) Podobné skalní převisy jako La Genièvre často hostily lovce a sběračky starší doby kamenné.

Obr. 122. (91 041) Románský kostel na vulkanické jehle v Le Puy v Auvergni.

Obr. 123. (91 070) Krasová řeka Sorgue s vápencovými srázy a fabrikou, dep. Vaucluse.

Obr. 124. (61 005) Jezero ve vchodu do obří jeskyně Bournillon v alpském masívu Vercors. – Kolorování v mnoha případech nebylo pouhou ozdobou snímku. U motivů jako tento barva jednak zvýraznila detaily a strukturu skalní stěny, ale do značné míry podpořila i dojem monumentálnosti jeskyně; v černobílé podobě by byl snímek jen stěží takto působitý.

Obr. 125. (61 010) Alpský masív Dévaluy.

Obr. 126. (61 013) Údolí skalních pyramid.

S.K. Abolou

FOTOGRAFIE Z EVROPSKÝCH JESKYŇ A KRASŮ

PETR KOSTRHUN – MARTIN OLIVA eds.

Katalog k výstavě pořádané MZM v Pavilonu Anthropos 3. 6. 2010 – 12. 9. 2010

Text: Mgr. Petr Kostrhun, Ph.D., doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., PhDr. Petra Trnková

Fotografie: Archiv Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea

Návrh obálky, grafická úprava a příprava podkladů pro tisk: PhDr. Lea Novotná

Vydalo a vytisklo Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, 659 37 Brno

Brno 2010

ISBN 978-80-7028-